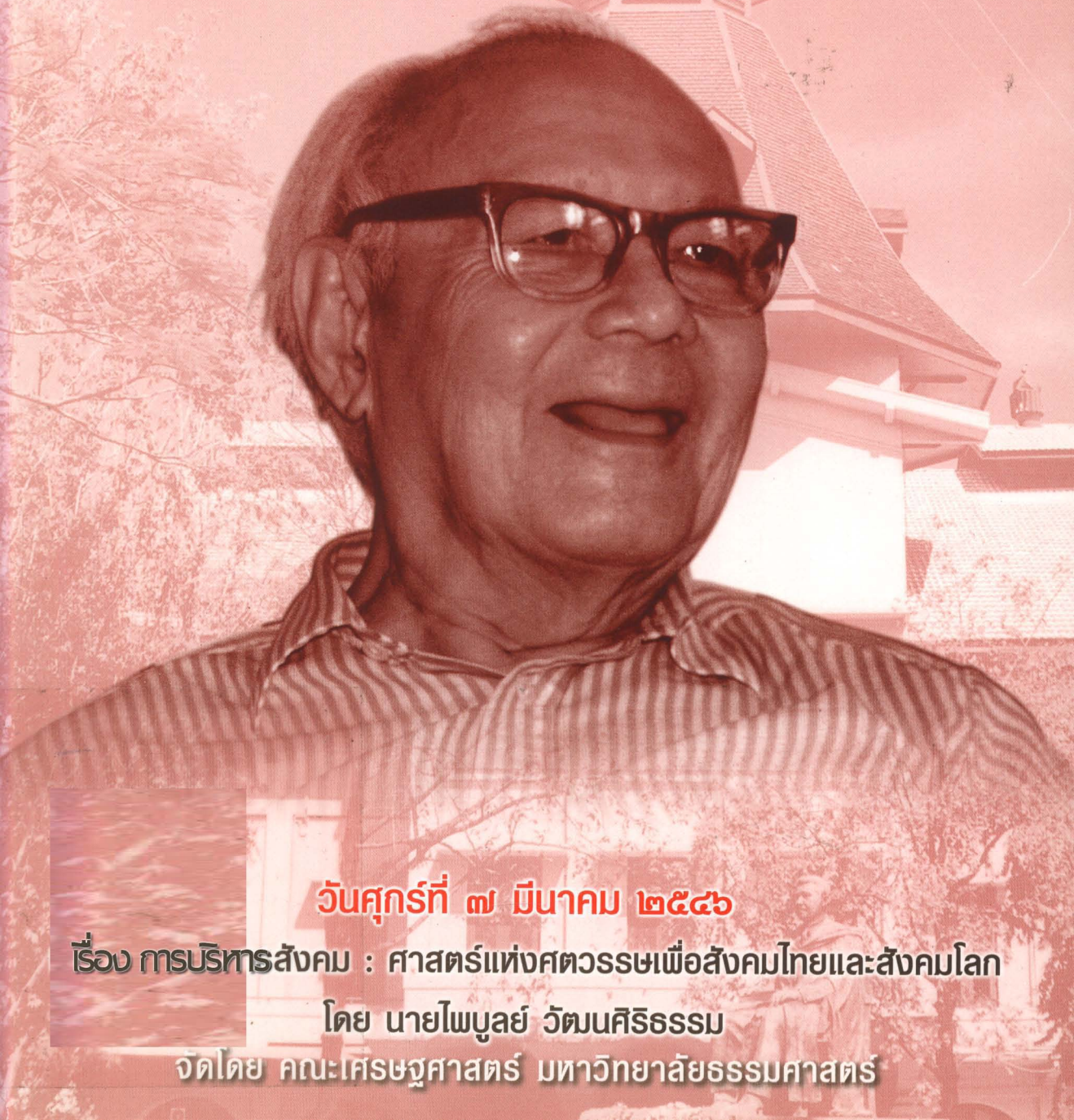

การแสดงปาฐกถาพิเศษ
“ป่วย อังภากรณ์” ครั้งที่ ๘

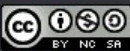
วันศุกร์ที่ ๗ มีนาคม ๒๕๕๖

เรื่อง การบริหารสังคม : ศาสตร์แห่งศตวรรษเพื่อสังคมไทยและสังคมโลก

โดย นายไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม

จัดโดย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

 เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	5
คำขอบคุณ	7
กำหนดการ	8
คณะกรรมการคัดเลือกองค์ปาฐก ครั้งที่ 8	9
คณะกรรมการดำเนินการจัดงานปาฐกถาพิเศษ ครั้งที่ 8	10
บันทึกประวัติ : นายไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม	11
ชีวิตและงานของนายไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม	17
การบริหารสังคม : ศาสตร์แห่งศตวรรษเพื่อสังคมไทยและสังคมโลก	35

คำนำ

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้จัดแสดงปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ โดยเริ่มครั้งแรกในปี พ.ศ. 2530 โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1. เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียง เกียรติคุณของศาสตราจารย์ ป่วย อังภากรณ์
2. เพื่อสดุดีและประกาศเกียรติคุณนักวิชาการที่มีผลงานทางวิชาการอันดีเด่น และมีความรับผิดชอบต่อสังคม
3. เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และเผยแพร่การศึกษาและการค้นคว้าที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการ เพื่อให้การแสดงปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว คณะเศรษฐศาสตร์ได้ตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการคัดเลือกองค์ปาฐกผู้มีผลงานอันดีเด่นในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ หรือเป็นผู้มีความสนใจในการศึกษาหาความรู้ มีเกียรติประวัติอันแสดงถึงคุณธรรม และมีจิตสำนึกในการรับใช้และแก้ปัญหาสังคมส่วนรวม

คณะเศรษฐศาสตร์ได้จัดการแสดงปาฐกถาพิเศษมาแล้ว 7 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1	27 กุมภาพันธ์ 2530	ศาสตราจารย์ นิคม จันทรวีฑูร
“แรงงานกับรัฐ-สามทศวรรษแห่งการพัฒนา”
ศาสตราจารย์ ดร.อัมมาร สยามวาลา
“เกษตรกรกับรัฐ”
ครั้งที่ 2	9 มีนาคม 2532	ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก
“เศรษฐกิจการเมืองเรื่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี”
ครั้งที่ 3	9 กันยายน 2533	รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
“วัฒนธรรมตะวันตกกับพัฒนาการสังคมไทย”
ครั้งที่ 4	9 มีนาคม 2536	ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์
“วีรบุรุษในวัฒนธรรมไทย”
ครั้งที่ 5	9 มีนาคม 2538	ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม
“รากฐานชีวิต”
ครั้งที่ 6	9 มีนาคม 2541	ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี
“ยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม”
ครั้งที่ 7	9 มีนาคม 2544	อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์
“สร้างสรรค์สันติประชาธรรมให้เป็นจริงในสังคม”

คณะเศรษฐศาสตร์มีความประสงค์ที่จะจัดงานแสดงปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ ในวันที่ 9 มีนาคม อันเป็นวันคล้ายวันเกิดของศาสตราจารย์ ป่วย อังภากรณ์ แต่ในปี พ.ศ. 2546 บังเอิญวันดังกล่าวตรงกับวันอาทิตย์ คณะเศรษฐศาสตร์จึงจัดงานดังกล่าวในวันศุกร์ที่ 7 มีนาคม เพื่อความเหมาะสมบางประการ

คณะเศรษฐศาสตร์หวังว่า ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ จะมีส่วนช่วยสืบทอดเจตนารมณ์ของศาสตราจารย์ ป่วย อังภากรณ์ ผู้ทุ่มเทชีวิตและจิตใจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การพัฒนาชนบท และการอยู่ร่วมกันด้วยสันติประชาธรรม

คณะกรรมการดำเนินการจัดงาน
ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ ครั้งที่ 8

คำขอบคุณ

การจัดงานปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ ครั้งที่ 8 ซึ่งจัดขึ้นในวันศุกร์ที่ 7 มีนาคม 2546 ณ ห้องประชุมชั้น 4 ตึกอเนกประสงค์ การจัดงานครั้งนี้ นอกจากการแสดงปาฐกถาแล้ว ยังมีการจัดแสดงนิทรรศการประวัติและผลงานศาสตราจารย์ ป่วย อังภากรณ์ การจัดทำวีดีทัศน์ และการจัดทำประวัติและผลงานขององค์ปาฐก นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนและร่วมแรงร่วมใจอย่างดียิ่งจากบุคคลและสถาบันต่าง ๆ ซึ่งมีความรัก ความศรัทธา ในอุดมการณ์ ผลงาน และคุณงามความดีของศาสตราจารย์ป่วย อังภากรณ์

คณะเศรษฐศาสตร์ขอขอบพระคุณบุคคลและสถาบันดังรายนามต่อไปนี้

คุณศิริวรรณ เจนการ

คุณสุวัฒน์ เรียวโชติสกุล

มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ธนาคารออมสิน

และคุณไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม

กำหนดการปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ ครั้งที่ 8

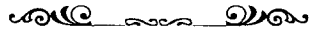
วันศุกร์ที่ 7 มีนาคม 2546

ณ ห้องประชุมชั้น 4 ตึกอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

08.30 - 09.30 น.	พิธีสงฆ์ ณ ห้องอนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์
09.30 - 10.00 น.	รับประทานน้ำชา - กาแฟ และลงทะเบียน ณ ห้องประชุมชั้น 4 ตึกอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
10.00 - 10.10 น.	พิธีเปิดโดย รองศาสตราจารย์ ดร.นริศ ชัยสูตร อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
10.10 - 10.20 น.	ฉายวิดีโอแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อังภากรณ์ “คุณภาพแห่งชีวิต : จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน”
10.20 - 10.25 น.	ประกาศเกียรติคุณองค์ปาฐก โดย รองศาสตราจารย์ ดร.สุกัญญา นิรันดร คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
10.25 - 10.35 น.	ฉายวิดีโอชีวิตและงานของ “นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม”
10.35 - 11.45 น.	การแสดงปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ เรื่อง “การบริหารสังคม : ศาสตร์แห่งศตวรรษเพื่อสังคมไทยและ สังคมโลก” โดย นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม
11.45 - 12.00 น.	อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มอบโล่แด่องค์ปาฐก คณบดีมอบพวงมาลัยแด่องค์ปาฐก และพิธีปิด

คณะกรรมการคัดเลือกองค์ปาฐก ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ ครั้งที่ 8

รองศาสตราจารย์ ดร.สุกัญญา	นิชังกร	ประธานกรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.อัมมาร	สยามวาลา	กรรมการ
คุณศรีสว่าง	พ้ววงศ์แพทย์	กรรมการ
ดร.โฆษะ	อารียา	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ รังสรรค์	ชนะพรพันธุ์	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.พรายพล	คุ่มทรัพย์	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.ปราณี	ทินกร	กรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการดำเนินการจัดงาน ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภาภรณ์ ครั้งที่ 8

1. รศ.ดร.สุกัญญา	นิชังกร	ประธานกรรมการ
2. รศ.ดร.ปราณี	ทินกร	รองประธานกรรมการ
3. ผศ.ดร.วัชรียา	โตสงวน	กรรมการ (ฝ่ายประสานงาน)
4. อ.ดร.อภิชาติ	สถิตนิรามัย	กรรมการ (ฝ่ายประสานงาน)
5. ผศ.ชูศรี	มณีพฤษ์	กรรมการ (ฝ่ายออกบัตรเชิญ)
6. รศ.วันรักษ์	มิ่งมณีนาคน	กรรมการ (ฝ่ายหนังสือที่ระลึก)
7. รศ.ดร.ดาว	มงคลสมัย	กรรมการ (ฝ่ายจัดเวที)
8. ผศ.สุวรรณณี	วัชรจิตต์	กรรมการ (ฝ่ายจัดเลี้ยง)
9. อ.สุภชัย	ศรีสุชาติ	กรรมการ (ฝ่ายงานสไลด์)
10. อ.อนิน	อรุณเรืองสวัสดิ์	กรรมการ (ฝ่ายงานสไลด์)
11. อ.พีระ	เจริญพร	กรรมการ (พิธีกร)
12. คณาจารย์ทุกท่าน		กรรมการ (ฝ่ายปฏิคม)
13. นายสมชัย	โชติมาโนช	กรรมการ (ฝ่ายสถานที่)
14. นางดาราวรรณ	รักษ์สันติกุล	กรรมการและเลขานุการ

บันทึกประวัติ : นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม

- วัน เดือน ปีเกิด 24 มีนาคม 2484
- สถานที่เกิด บ้านนาคู ตำบลนาคู อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- การศึกษา
- 2517 SEANZA Central Banking Course
 - 2521 Australian Management College Mount Eliza : Advanced Management Course
 - 2528 Wharton School of Finance - Philadelphia National Bank : Advanced Management Program for Overseas Bankers
 - 2534 Institute of Development Research : Asian NGO Leadership Fellows Program
 - 2539 สถาบันพระปกเกล้า : การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สำหรับนักบริหารระดับสูง (ปปร.) รุ่นที่ 1

ประวัติการทำงาน

- 2510-2523 เจ้าหน้าที่ธนาคารแห่งประเทศไทย
- 2523-2525 กรรมการและผู้จัดการ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
- 2526-2531 ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ ธนาคารไทยธนุ จำกัด (มหาชน)
- 2531-2540 ผู้อำนวยการ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
- 2535-2540 กรรมการผู้จัดการสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง การเคหะแห่งชาติ
- 2539-2543 สมาชิกวุฒิสภา
- 2540-2543 ผู้อำนวยการธนาคารออมสิน (ช.ค. 2540 - ต.ค. 2543)

ตำแหน่งงานปัจจุบัน

ประธานกรรมการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
สมาชิกที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

กิจกรรมอื่น ๆ

ด้านองค์กรภาครัฐ

กรรมการ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กรรมการบริหาร สถาบันพระปกเกล้า
ประธานกรรมการ ศูนย์สันติวิธี และธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า
กรรมการ คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ
กรรมการ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

ที่ปรึกษาธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
 กรรมการ คณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ
 กรรมการ คณะกรรมการกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
 กรรมการตรวจสอบภาคราชการ ประจำกระทรวงสาธารณสุข
 อนุกรรมการของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

ด้านโครงการพัฒนา

ประธานคณะอนุกรรมการข้าราชการครูวิสามัญเกี่ยวกับการพัฒนาชีวิตครู
 รองประธาน คณะกรรมการบริหารกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
 กรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการบริหารกองทุนการพัฒนาเมืองในภูมิภาค
 กรรมการ คณะกรรมการบริหารธนาคารเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน
 ประธานอนุกรรมการประสานการจัดโครงการค่ายการคุ้มครองทางสังคม
 ประธานอนุกรรมการส่งเสริมปีแห่งพัฒนางานอาสาสมัครไทย
 กรรมการ คณะกรรมการคุณภาพแห่งชาติ

ด้านองค์กรพัฒนาเอกชน

กรรมการมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
 ประธานกรรมการ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
 กรรมการ มูลนิธิพัฒนาไทย
 กรรมการ สถาบัน ป่วย อังภากรณ์
 ประธานภาคีความร่วมมือเพื่อสนับสนุนการพัฒนา / มูลนิธิกองทุนไทย

ด้านธุรกิจเพื่อการพัฒนา

ประธาน บริษัทร่วมคิด จำกัด
 ประธาน บริษัท อาร์ทออฟลิฟวิ่ง จำกัด

ด้านสถาบันการศึกษา

กรรมการ สภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 กรรมการ สภามหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
 กรรมการ สภามหาวิทยาลัยบูรพา
 กรรมการ สภามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
 กรรมการ สภามหาวิทยาลัยมหิดล

ด้านองค์กรต่างประเทศ

กรรมการอำนวยการ Asia Pacific Philanthropy Consortium
 สมาชิก International Network on Strategic Philanthropy

PAIBOON WATTANASIRITHAM

Born March 24, 1941 in Ayuthaya, Thailand
Education B.Sc. (Econ.) Hull University, England (1967)
Special Training SEANZA Central Banking Course (1974)
Australian Management College Mount Eliza : Advance
Management Course (1978)
Wharton School of Finance-Philadelphia National Bank :
Advanced Management Program for Overseas Bankers (1985)
Institute of Development Research : Asian NGO
Leadership Fellows Program (1991)
King Prajadhipok's Institute : Democracy, Politics and
Administration for Senior Executives (1996)

Past Positions

Bank of Thailand staff member (1967-1980)
President, Stock Exchange of Thailand (1980-1982)
Senior Vice President, Thai Danu Bank Pcl. (1983-1988)
President Foundation for Thailand Rural Reconstruction Movement
Under Royal Patronage (1988-1997)
Managing Director, Urban Community Development Office, National
Housing Authority (1992-1997)
Senator (1996-2000)
Director General, The Government Savings Bank (1997-2000)

Principal Positions

Chair, Community Organizations Development Institute
Member, National Economic and Social Advisory Council

Other Activities :

Public Bodies

Member, National Culture Commission
Member of Executive Committee, King Prajadhipok's Institute
Chair, KPI Center for Peace and Government
Member, National Council on Social Welfare

Committee Member, National Village and Urban Community Fund
Advisor, Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives
Chair of NESDB Sub committee on Social Safety Nets
Member, National Science and Technology Policy Committee
Board Member, Thai Health Promotion Foundation
Member, Audit Committee for Ministry of Public Health
Sub-committee Member, National Counter Corruption Commission

Development Projects

Chair of Teachers Board Sub committee on Life Development for
Teachers
Vice Chair of Executive Committee, Social Investment Fund
Advisory Member of Executive Committee, Regional Urban
Development Fund
Member, Social Banking Executive Committee, Government
Savings Bank
Chair, NESDB Sub-committee on Social Safety Nets Coordination
Chair, Sub-committee on Promoting the Year of Thai Volunteers
Member, Thailand Quality Award Committee

Civil Society Organizations

Member of Council of Trustees, Thailand Development Research
Institute Foundation
Chair of Executive Committee, Foundation for Thailand Rural
Reconstruction Movement Under Royal Patronage
Committee Member, Pattanathai Foundation
Committee Member, Puey Unphakorn Institute
Chair, Development Support Consortium/Thai Fund Foundation

Business for Development

Chair, Cothink Co.Ltd.
Chair, Art of Living Co.Ltd.

Educational Institutes

Council Member, Thammasat University
Council Member, Walailak University

Council Member, Burapa University

Council Member, King Mongkut's University of Technology Thonburi

Council Member, Mahidol University

International Organizations

Member of Governing Council, Asia Pacific Philanthropy Consortium

Member, International Network on Strategic Philanthropy

ชีวิตและงานของนายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม

ชีวิตในวัยเยาว์

คุณไพบูลย์ เป็นบุตรชายคนสุดท้ายในบรรดาพี่น้อง 8 คนของครอบครัววัฒนศิริธรรม เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2484 ที่บ้านนาคู อำเภอด่านช้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่ามกลางความวุ่นวายจากไฟสงครามมหาเอเชียบูรพาที่คุกรุ่น เด็กชายไพบูลย์เติบโตขึ้นมาในยุคข้าวยากหมากแพงจากภัยสงคราม ชาวบ้านในชนบทห่างไกลเยี่ยงนี้ต้องอาศัยพึ่งพากัน ถ้อยที่ถ้อยอาศัยตามวัฒนธรรมอันดีงามของไทยแต่โบราณ และด้วยแบบอย่างอันดีงามจากคุณแม่ที่ชอบช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก เหล่านี้ได้ซึมซับอยู่ในสายเลือดของเด็กชายไพบูลย์ จนได้เกิดผลดีต่อสังคมไทยในเวลาต่อมา

เด็กชายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ใช้ชีวิตในวัยเยาว์เหมือนเด็กชาวชนบททั่วไป ท่ามกลางกลิ่นไอดินทุ่งนา และสาบควาย ได้เริ่มต้นศึกษาที่โรงเรียนวัดนาคู ซึ่งเป็นโรงเรียนสำหรับตำบลนาคู ด้วยความวิริยะอุตสาหะรักการเรียน มีคุณสมบัติที่เรียกว่าเรียนดีและกีฬาเด่น กีฬาดังกล่าวคือหมากรุก ซึ่งเด็กชายไพบูลย์แสดงออกถึงการได้ใช้ความคิดวางแผน การวางหมากเพื่อนำไปสู่ชัยชนะ จนไม่เป็นที่น่าสงสัยเลยว่านี่เป็นผลให้คุณไพบูลย์ ได้เป็นผู้บริหารชั้นยอด และมีวิสัยทัศน์ก้าวไกล เชี่ยวชาญในการแก้ไขวิกฤตการณ์อันเป็นประโยชน์ในการทำงานในที่ต่าง ๆ มาโดยตลอด

ก้าวต่อไปของเด็กชายไพบูลย์จากเด็กชายในชนบท ก็มาประกาศศักดิ์ศรีด้านการเรียนถึงในเมืองหลวง โดยเรียนที่โรงเรียนไพศาลศิลป์ จากนั้นได้สอบผ่านเข้าเรียนในแผนกวิทยาศาสตร์ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษารุ่นที่ 21 ซึ่งมีเพื่อนร่วมรุ่นที่มีชื่อเสียงโด่งดังในเวลาต่อมาในหลายวงการ ไม่ว่าจะเป็น โชคชัย อักษรนันท์ อดีตประธานสภาอุตสาหกรรม วิจิตร สุพินิจ อดีตผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย สมชาย กุรสวนสมบัติ หรือ ชุม คอลัมน์นิสต์ชื่อดังแห่งไทยรัฐ และอดีตรองเลขาธิการสภาพัฒนาฯ สุชาติ ไตรประสิทธิ์ อดีตอัยการสูงสุด น.พ.วิจารณ์ พานิช อดีตผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เป็นต้น

คุณไพบูลย์เรียนจบโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาในปี 2503 สอบได้ที่ 43 จากการสอบแข่งขันทั่วประเทศ ในการสอบเอ็นทรานซ์เข้ามหาวิทยาลัย คุณไพบูลย์ก็สอบผ่านเข้าคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล ตามสมัยนิยมที่เด็กเรียนดีมักจะสอบเข้าเรียนแพทย์หรือวิศวะ ซึ่งถ้าไม่เกิดการผันแปรของชีวิตในเวลาต่อมา ประเทศไทยคงมีนายแพทย์ฝีมือดี ชื่อไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม

โชคชะตาของคุณไพบูลย์พลิกผันเมื่อธนาคารแห่งประเทศไทยในยุคที่ ดีอกเตอร์ป่วย อังภากรณ์ เป็นผู้ว่าการ ต้องการสร้างบุคลากรด้านเศรษฐศาสตร์ ซึ่งในขณะนั้นประเทศไทยมีความขาดแคลนเป็นอย่างมาก จึงประกาศทางวิทยุว่าเปิดให้สอบชิงทุนไปศึกษาต่อต่างประเทศ โดยแบ่งโควตาให้ทุนนี้เพียง 3 ทุน คุณไพบูลย์ได้ตัดสินใจไปสอบเพราะอยากให้ทางบ้านหมดภาระค่าใช้จ่ายอันเนื่องมาจากการเรียนหนังสือของตน ประกอบกับอยากหาโอกาสไปศึกษาต่อต่างประเทศ ในการสอบคราวนี้ศิษย์เก่าเตรียมอุดมศึกษาสอบได้

ทั้ง 3 คน คือ ประทีป สนธิสุวรรณ วิจิตร สุพินิจ และไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม นับเป็นนักเรียนทุนรุ่นแรก คุณไพบูลย์จึงลาออกจากมหาวิทยาลัยมหิดล และมุ่งหน้าไปสู่ดินแดนต่างถิ่นที่ไม่คุ้นเคยเพื่อความสำเร็จทั้งต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อประเทศชาติ

ชีวิตนักเรียนทุนที่อังกฤษของคุณไพบูลย์ไม่ได้เรียบง่าย ต้องไปอาศัยอยู่กับครอบครัวชาวอังกฤษ เพื่อปรับพื้นฐานภาษาอังกฤษให้ดียิ่งขึ้น และต้องกลับไปเรียนในระดับมัธยมอีกครั้งหนึ่ง ด้วยความบากบั่น คุณไพบูลย์ได้เข้าเรียนเศรษฐศาสตร์ที่ University of Hull ทางตอนเหนือของอังกฤษ ไม่เพียงแต่การเรียนอย่างหนักหนาสาหัส คุณไพบูลย์ยังทำกิจกรรมเพื่อสังคมอีกด้วย โดยการเป็นอาสาสมัครทำความสะอาด และตกแต่งบ้านให้คนชราในสลัม จนมีความรู้ความสามารถในการตกแต่งบ้านเป็นอย่างดี และความภาคภูมิใจประการหนึ่งของคุณไพบูลย์ก็คือ การได้รับใช้ติด wallpaper ให้บ้าน ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์ ที่อังกฤษ ด้วยฝีมือระดับมืออาชีพทีเดียว

จากธนาคารชาติไปสู่ธนาคารชาวบ้าน

เริ่มงานแรกที่ธนาคารชาติ

ปี พ.ศ. 2510 บัณฑิตหนุ่มจากอังกฤษก็พร้อมแล้วที่จะกลับมาใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่เต็มเปี่ยมในการทำงานให้กับหน่วยงานผู้ให้ทุน โดยเริ่มต้นทำงานที่ธนาคารแห่งประเทศไทยในตำแหน่งเศรษฐกรผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ คุณไพบูลย์ทำงานนี้อย่างมีความสุขและคุ้มค่า เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานมาเป็นลำดับ แต่ก็ยังไม่ทอดทิ้งกิจกรรมเพื่อสังคม โดยได้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการในมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยที่ ดร. ป๋วย อึ้งภากรณ์ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยในขณะนั้นได้ก่อตั้งขึ้น และที่ธนาคารแห่งประเทศไทยนี้เองที่คุณไพบูลย์ได้พบกับผู้หญิงเก่งคนหนึ่ง ซึ่งต่อมาก็ได้มาใช้ชีวิตร่วมกัน ผู้หญิงเก่งคนนั้นปัจจุบันดำรงตำแหน่งกรรมการผู้จัดการใหญ่ ธนาคารไทยพาณิชย์ คุณหญิงชฎา กฤษณะภรณ์ วัฒนศิริธรรม

จากความเป็นนักแก้ไขปัญหาและมีความชำนาญในการวางแผน วางกลยุทธ์ มองปัญหาด้วยความลึกซึ้ง คุณไพบูลย์ถูกดึงตัวเป็นคณะกรรมการพัฒนาตลาดทุนจนสามารถจัดตั้งตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยสำเร็จในปี พ.ศ. 2517 เมื่อตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยเกิดปัญหาในปี พ.ศ. 2523 คุณไพบูลย์ได้เข้ามารับหน้าที่กรรมการและผู้จัดการของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย แก้ไขปัญหานี้จนคลี่คลายไป คุณไพบูลย์จึงได้กลับมาดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทย

หาประสบการณ์ในธนาคารพาณิชย์

แต่แล้วโชคชะตาของคุณไพบูลย์ก็เปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ. 2525 เพื่อให้มีประสบการณ์หลากหลายขึ้น คุณไพบูลย์จึงรับไปดำรงตำแหน่งผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการทั่วไป ธนาคารไทยท努 คุณไพบูลย์อยู่ที่ธนาคารไทยท努 5 ปีเศษ ก็ตัดสินใจลาออกเพื่อมาทำงานเต็มเวลาที่มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ในฐานะผู้อำนวยการ เพราะโดยเนื้อแท้แล้ว คุณไพบูลย์รักที่จะทำงานเพื่อสังคมมาโดยตลอด ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน อยู่ในสถานะใด

ทำธนาคารออมสินให้เป็นธนาคารของประชาชน

12 ธันวาคม 2540 คุณไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ได้รับตำแหน่งผู้อำนวยการธนาคารออมสิน ด้วยความเห็นพ้องต้องกันของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐบาลและคณะกรรมการธนาคาร และด้วยความยินดีของพนักงานธนาคารออมสินที่รับรู้ได้ถึงความเมตตา ความเอื้ออาทร เป็นคนใจดีเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือเนื้อถือตัว เอาใจใส่ทุกข์สุขของพนักงาน มีแต่คนอยากอยู่ใกล้และพูดคุยด้วย เพราะนอกจากจะได้สาระประโยชน์ในแง่มุมต่างๆ แล้ว คุณไพบูลย์ยังมีอารมณ์ขันที่ละเมียดละไม คุณไพบูลย์จึงเป็นเหมือนญาติผู้ใหญ่ที่น่านับถือของชาวออมสิน และชาวออมสินจะเรียกคุณไพบูลย์ด้วยความเคารพ ว่า “อาจารย์ใหญ่”

ระยะเวลาเกือบ 3 ปี ภายใต้การดำเนินงานของคุณไพบูลย์ ที่เน้นการร่วมคิดร่วมทำระหว่างผู้บริหารระดับต่าง ๆ จนถึงพนักงาน ทำให้ธนาคารออมสินปัจจุบันมีบทบาทในการเป็นธนาคารเพื่อสังคม ซึ่งเป็นบทบาทใหม่ที่สอดคล้องกับการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการดำเนินธุรกิจทั่วโลกที่ให้ความสำคัญกับลูกค้าและมวลชนเป็นหลัก นั่นคือ ถ้าประชาชนอยู่ไม่ได้ ธุรกิจต่าง ๆ ก็อยู่ไม่ได้เช่นกัน และด้วยภารกิจ 5 ด้านของธนาคารออมสิน คือ

1. เป็นธนาคารเพื่อการออม
2. เป็นธนาคารเพื่อสังคมและชุมชน
3. เป็นธนาคารเพื่อภาครัฐ
4. เป็นธนาคารเพื่อบุคคลทั่วไป
- และ 5. เป็นธนาคารเพื่อธุรกิจ

จึงได้เกิดวิสัยทัศน์ของธนาคารออมสินยุคปัจจุบันคือ “ธนาคารในดวงใจของปวงชน” พร้อมด้วยปรัชญาการทำงานที่ว่า “ธนาคารเจริญ สังคมได้ประโยชน์ พนักงานเป็นสุข”

หันกลับไปทำงานเพื่อชาวบ้าน เต็มร้อย

ด้วยสุขภาพที่แข็งแรง ปัญญาอันเฉียบแหลม และจากความตั้งใจแต่แรกเริ่มที่สนใจทำงานเพื่อปวงชนเมื่อเกษียณอายุการทำงาน ดังนั้น เมื่อโครงการใหม่ของรัฐบาลในรูปแบบขององค์การมหาชน คือ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้ทาบทามให้คุณไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ไปดำรงตำแหน่งประธานกรรมการสถาบันฯ คุณไพบูลย์จึงได้เลือกที่จะกลับไปทำงานเพื่อมวลชน เพื่อสังคมโดยตรง และอย่างเต็มที่อีกครั้งหนึ่ง โดยยอมสละประโยชน์จากการเป็นผู้อำนวยการธนาคารออมสิน ซึ่งยังมีเวลาเหลืออีก 11 เดือนก่อนเกษียณอายุ

นักการเงินเพื่อชุมชนฐานราก

คุณไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์อย่างมากมายไร้ขีดจำกัด เป็นการสั่งสมจากประสบการณ์ บวกกับความมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ผลจากความคิดริเริ่มที่เป็นรูปธรรม ขยายตัวอย่างในที่นี้ 3 แบบอย่าง เป็นผลในช่วงที่ คุณไพบูลย์ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ และแบบอย่างที่ 4 เป็นเรื่องล่าสุดที่เกิดกลไกใหม่ทางการเงินเพื่อพัฒนาชุมชน

1. แนวคิดการพึ่งตนเองของ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เมื่อคุณไพบูลย์ เป็นประธานคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO-CORD) ช่วงปี 2535-38 ได้ผลักดันให้เกิดกองทุนไทยเพื่อการพัฒนา (Thai Development Fund /TDF) ซึ่งมีแนวความคิดเพื่อให้เกิดการรวมทรัพยากรและจัดหาทรัพยากร เป็นกองทุนกลางเพื่อการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ทั้ง sector รวมทั้งร่วมคิดกันกระบวนการทำงานที่เหมาะสม ร่วมกันระหว่างภาครัฐ ธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และ องค์กร

ชุมชน (POs) ในรูปแบบ ภาศึความร่วมมือเพื่อสนับสนุนการพัฒนา (Development Support Consortium /DSC) ปัจจุบันกองทุนไทยเพื่อการพัฒนา (TDF) ได้ปรับตัวเองเป็นมูลนิธิกองทุนไทย(Thai Fund Foundation /TFF) เพื่อเป็นเครื่องมือทางการเงินให้แก่ ภาศึความร่วมมือเพื่อสนับสนุนการพัฒนา

2. แนวคิดธนาคารคนจน เมื่อคุณไพบูลย์ ศึกษาและให้คำปรึกษาเพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาคนจนในเมือง ของการเคหะแห่งชาติ ในปี 2534 และได้เสนอให้ดำเนินการอย่างเป็นทางการจากเงื่อนไขเข้มงวดแข็งตัวของรัฐ ในรูปแบบของธนาคารคนจน จัดตั้งเป็นองค์กรชื่อ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (พชม.) ตั้งแต่ปี 2535 นับเป็นการ

ริเริ่มรูปแบบใหม่ของงานพัฒนาชุมชน โดยคุณไพบูลย์ ได้บริหารจัดการ วางรากฐานการบริหารและแนวทางปฏิบัติเป็นเวลา 5 ปีเศษ ได้กระจายสินเชื่อกว่า 836 ล้านบาท แก่ 369 ชุมชน (สมาชิกเฉลี่ยต่อกลุ่ม 81 คน) และที่สำคัญตัวแทนจากชุมชนแออัด ได้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการของ พอช. ด้วย นับเป็นภาพที่สังคมเห็นได้ชัดเจนถึงคุณประโยชน์ของกองทุนดังกล่าวต่อคนในชุมชนแออัด ซึ่งเดิมขาดโอกาสอย่างยิ่งในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน และนั่นหมายถึงการขาดสถานภาพทางเศรษฐกิจ ที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนแออัดอย่างยิ่ง

3. แนวคิดสินเชื่อเพื่อการพัฒนาชนบท (สพช.)/Rural Development Fund เป็นความตั้งใจดีที่รัฐจัดสรรเงินทุนเพื่อสนับสนุนภาคชนบท แต่เริ่มต้นทำงานภายใต้โครงสร้างของภาครัฐ ซึ่งไม่เอื้อต่อการดำเนินงานของกองทุน คุณไพบูลย์ ในฐานะหัวหน้าคณะศึกษาเพื่อปรับปรุงรูปแบบของกองทุน ศึกษาและเสนอแนะให้ สพช. ไปฝากดำเนินการกับธนาคารออมสิน ซึ่งมีจุดแข็ง คือจำนวนสาขามากมายเกือบ 500 สาขากระจายอยู่ในพื้นที่ชนบทห่างไกล และเป็นกิจกรรมใหม่ของธนาคารออมสิน ซึ่งเดิมค่อนข้างเน้นแต่การรับฝากเงิน คุณไพบูลย์ ได้รับเชิญให้เข้าร่วมเป็นกรรมการบริหาร สพช. ในช่วงเริ่มต้น (ปี 2535) ด้วยเมื่อเวลาผ่านไปผลประจักษ์ชัดว่า สพช. สามารถขยายตัวได้อย่างดี โดยขนาดการปล่อยกู้ 560 ล้านบาท และธนาคารออมสินยังร่วมสมทบจำนวนปล่อยกู้อีก 1,000 ล้านบาท ซึ่งกลุ่มผู้กู้มีจำนวนมากถึง 2,137 กลุ่ม/องค์กร ครอบคลุมพื้นที่ 71 จังหวัด

4. แนวคิดเกี่ยวกับกระดุมและสนับสนุนให้เกิดทุนทางสังคมหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจหรือในปี 2540 คุณไพบูลย์ เป็นหนึ่งในแกนนำความคิด ด้านฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม ด้วยการเพิ่มพูนศักยภาพของคน การสนับสนุนและกระดุมให้เกิดทุนทางสังคม ซึ่งในระยะยาวจะเป็น sustainable assets ของประเทศมากกว่าเม็ดเงินที่ใช้จ่ายไป คุณไพบูลย์ ในฐานะผู้อำนวยการธนาคารออมสิน ร่วมกับนักปฏิบัติงานพัฒนา คณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ ร่วมหาทั่วโลกในการบริหารจัดการเงินกู้จากธนาคารโลก เพื่อบรรเทาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วประเทศ

การไร้งานทำ ฯลฯ นับว่าคุณไพบูลย์ เป็นผู้จุดประกายเริ่มต้นในการโน้มน้าวผู้บริหารระดับสูงจากกระทรวง การคลังและภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้เข้าใจแนวคิด (concept) และคุณประโยชน์ (benefit) จากกลไกการ จัดการทางการเงินโดยภาคประชาชนและเพื่อประชาชนระดับล่าง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยอุบัติมาก่อน

กลไกดังกล่าว ได้แก่ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund / SIF) และ กองทุนพัฒนาเมืองในภูมิภาค (Regional Urban Development Fund / RUDF) แนวคิดและการ ดำเนินงานที่สำคัญ คือ ส่งเสริมการรวมตัวของกลุ่มประชาชน ร่วมคิดแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการที่เหมาะสม ซึ่งไม่ใช่มองด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว โดยพึ่งพิงศักยภาพของชุมชนและท้องถิ่นเป็นกุญแจสำคัญ ตัวอย่าง เช่นกองทุนพัฒนาเมืองในภูมิภาค โดยให้เทศบาลคู่เพื่อพัฒนาโครงการของเทศบาล ซึ่งจะต้องผ่านการทำ ประชาพิจารณ์ด้วยเสมอ คือให้ประชาชนมีส่วนร่วมนั่นเอง

จะเห็นว่า จุดแข็งของคุณไพบูลย์ อยู่ที่ความสามารถในการดึงดูดให้บุคลากรผู้เชี่ยวชาญ จาก หลายฝ่าย หลายองค์กร มาร่วมคิดเกี่ยวกับพันธกิจ วิสัยทัศน์ และวางแนวทางการบริหารจัดการ กองทุนเพื่อ การลงทุนทางสังคม และกองทุนพัฒนาเมืองในภูมิภาค ซึ่งในระยะเริ่มต้น ผู้ที่มาร่วมระดมความคิดด้วย ความเต็มใจต่างเป็นอาสาสมัคร ทั้งที่เป็นอาสาสมัครอิสระและเป็นตัวแทนขององค์กรอาสาสมัคร การร่วม แรงร่วมใจร่วมระดมความคิดดังกล่าว ถือเป็นทุนทางสังคมของโครงการอย่างหนึ่งเช่นกัน

เมื่อสิ้นสุดโครงการ มีผลทำให้ชุมชนประมาณ 7,000 แห่ง ได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง ได้แลกเปลี่ยน เรียนรู้ ซึ่งกันและกัน และระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทำให้เกิดเครือข่ายมากมาย ทั้งยังได้มีการสานต่อกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจระดับรากหญ้า ในแนวคิดทำนองเดียวกัน อาทิ กองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น

หนุนนำขบวนการมีส่วนร่วม

ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ตรงกับสมัยที่ ดร.สุเมธ ดันดิเวชกุล ดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คนทั่วไปเริ่มได้ยินคำว่า การมีส่วนร่วมภาคประชาชน และยิ่งเห็นเป็นรูปธรรมต่อ ๆ มาจากการบังคับใช้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน 2540 ในหลาย ๆ มาตรา

คุณไพบูลย์ เป็นผู้หนึ่งในคณะทำงานวางแผน 8 ที่มาจากภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ได้เสนอแนว การจัดประชุมระดมความคิดแบบมีส่วนร่วม และได้ทดลองใช้กระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างเต็ม รูปแบบ ในทุกเวทีของการระดมความคิด โดยแบ่งเป็นพื้นที่ตามภูมิภาค และ ตามระดับการตัดสินใจของผู้ เกี่ยวข้อง

เริ่มตั้งแต่แนวคิดหลักในการจัดประชุมระดมความคิดเพื่อเตรียมข้อมูลสำหรับการวางแผนพัฒนาฯ ซึ่งเดิมดำเนินการโดยบุคลากรจากภาครัฐฝ่ายเดียว เป็นการวางแผนจากมุมมองของส่วนกลาง เปลี่ยนเป็น

ให้มีทุกฝ่าย ตามภูมิศาสตร์ ตามอาชีพ ตามประเด็น เข้าร่วมประชุมโดยสัดส่วนที่เอื้อให้สามารถตัดทอน การครอบงำจากฝ่ายปกครอง หรือภาครัฐ หรือฝ่ายที่มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสูงกว่า รูปแบบ และ กระบวนการจัดประชุม เน้นการระดมความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุมทุกฝ่าย อย่างเสมอภาค เป็น ประชาธิปไตย ในบรรยากาศสร้างสรรค์ ด้วยพลังสำคัญ 3 พลัง คือ

- (1) พลังเมตตา
- (2) พลังปัญญา
- (3) พลังพัฒนา

จากนั้นประมวลข้อมูล ความคิด เห็น ข้อเสนอแนะ เข้าสู่เวทีผู้ เกี่ยวข้องระดับนโยบาย ซึ่งรวมถึง นายกรัฐมนตรีด้วย โดยใช้ กระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วม มีความเสมอภาค และความ เป็นประชาธิปไตยสูงเช่นเดียวกัน

ผลการระดมความคิด ได้ ประโยคสำคัญประโยคหนึ่ง ที่ทำ ให้แผนกิจกรรมการพัฒนา ประเทศต้องได้รับการทบทวน ใหม่ นั่นคือ “คนเป็นศูนย์กลาง

ของการพัฒนา” ซึ่งจากแผนพัฒนาก่อนหน้าทั้งหลาย “คน” ถูกระบุว่าเป็นเพียงทรัพยากร หรือปัจจัยการผลิต

นับแต่นั้นจนถึงปัจจุบัน ณ ปี 2546 กระบวนการมีส่วนร่วม ยิ่งเพิ่มความสำคัญและประสิทธิผลเป็น รูปธรรม เป็นหัวใจของการทำงานเกือบทุกองค์กร ทุกระดับ คุณไพบูลย์ ได้รับการยกย่อง และยอมรับอย่าง สูงในฐานะ ผู้อำนวยการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อร่วมสร้างวิสัยทัศน์ ค้นหายุทธศาสตร์ และวางแผนปฏิบัติการ ให้แก่หลายองค์กรสำคัญ ๆ

คุณไพบูลย์ จะรับทำงานดังกล่าวโดยใช้เกณฑ์พิจารณาถึงความสำคัญ หรือผลกระทบของแต่ละเรื่อง แต่ละองค์กร ที่มีต่อสังคม หรือประชาชน เป็นหลัก จะให้ความสำคัญตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการเชิญผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholders) เข้าร่วมประชุม กำหนดการ สถานที่ สาระ เอกสารประกอบ ขั้นตอน ฯลฯ เพื่อลดปัจจัย เสี่ยง อุปสรรคที่ไม่ควรเกิด และเพื่อให้ได้ผลในการระดมความคิดเห็น ความร่วมแรงร่วมใจ ให้บรรลุ วัตถุประสงค์การประชุมอย่างสูงสุด

ได้มีการจัดประชุมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมครั้งแรกๆ ในปี 2536 เมื่อคุณไพบูลย์ ในฐานะ ผู้อำนวยการมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ และ ประธานคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงมีการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องความร่วมมือระหว่างภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่ง

เป็นครั้งแรกที่ข้าราชการและนักพัฒนาร่วมประชุมกันอย่างเป็นทางการ และอย่างเท่าเทียมกัน โดยใช้กระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วมที่เรียกว่าเทคนิค AIC ซึ่งนับว่าแปลกใหม่มากในช่วงเวลานั้น ในขณะที่ประเด็นการประชุม ก็ยากและท้าทายอย่างยิ่ง ผลการประชุม เป็นไปอย่างสร้างสรรค์ และนำสู่ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในเวทีต่างๆ ต่อมาจนปัจจุบัน โดยเฉพาะการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 - 9

นับตั้งแต่ปี 2536 จนถึงปัจจุบัน คุณไพบูลย์ได้ดำเนินการอำนวยความสะดวกให้แก่องค์กรต่างๆ ไปแล้วมากมาย นักร้อย ๆ องค์กร ได้เขียนเอกสารประกอบการดำเนินการ คู่มือวิทยากร หลายหลาก และคุณไพบูลย์มิได้หวงวิชา กลับเผื่อแผ่ ให้วิทยากรกระบวนการนำไปใช้ต่อหรือนำไปดัดแปลงตามที่เหมาะสม ในวงการวิทยากรกระบวนการล้วนยึดถือคุณไพบูลย์เป็นปรมาจารย์คนหนึ่ง

ในเรื่องขบวนการมีส่วนร่วมนั้น คุณไพบูลย์ มิได้อยู่แถวหน้าเฉพาะเชิงวิชาการองค์ความรู้เท่านั้น แต่ได้ปฏิบัติตนกลมกลืนสอดคล้องกับปรัชญาการมีส่วนร่วม มาแต่ไหนแต่ไรแล้ว เมื่อปี 2516 ครั้งยังหนุ่มแน่นทำงานฝ่ายวิชาการที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ก็เคยเสนอฝ่ายบริหารให้มีระบบผู้แทนพนักงานจากทุกหน่วยงานเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับฝ่ายบริหาร ทำเอาผู้บริหารสงสัยว่าเป็นใครจึงสนใจเคลื่อนไหวเรื่องนี้ เมื่อให้หน่วยรักษาความปลอดภัยสืบสวนแล้วไม่พบอะไรเคลือบแคลง และเห็นว่าที่คุณไพบูลย์เสนอก็มิเหตุผล จึงเห็นชอบให้ดำเนินการตามที่เสนอ ต่อ ๆ มาเมื่อคุณไพบูลย์ดำรงตำแหน่งผู้บริหารในองค์กรต่าง ๆ ก็ได้ใช้แนวคิด วิธีการบริหารแบบมีส่วนร่วมมาตลอด ซึ่งบางคนที่ไม่คุ้นและไม่เชื่อในแนวคิดนี้อาจรู้สึกงงและอึดอัด เพราะคุณไพบูลย์จะไม่บอกว่าให้ทำอะไร คือไม่สั่งการ แต่จะให้แนวทาง ให้ข้อคิดเห็น หรือให้คำปรึกษา และให้ตัดสินใจเอง คำที่คุณไพบูลย์มักพูดเสมอ คือ ปัญหาของใคร คนนั้นควรหาทางแก้ไข โดยเขาจะรู้คำตอบที่ดีที่สุดและดีกว่าคนที่มิใช่เจ้าของปัญหา

สืบสานปณิธานในงานพัฒนา ของ อาจารย์ป๊วย

ปลายปี 2510 เมื่อคุณไพบูลย์ เริ่มชีวิตการทำงานในตำแหน่งเศรษฐกรผู้ช่วย ฝ่ายวิชาการ ธนาคารแห่งประเทศไทย อันเป็นช่วงที่ “อาจารย์ป๊วย” ยังเป็นผู้ว่าการอยู่ พร้อมกับเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วยในขณะเดียวกัน ปีนั้น อาจารย์ป๊วย ก่อตั้งมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ซึ่งต่อมาไม่นานก็โปรดเกล้าให้เป็นมูลนิธิอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่ทำการและที่ประชุมในระยะแรกใช้เบงกัชชาติ คุณไพบูลย์ได้อาสาเป็นผู้ช่วยบันทึกการประชุมบ้าง ช่วยระดมทุนจากพนักงานบ้าง บางโอกาสได้ออกงานภาคสนามในพื้นที่จังหวัดชัยนาทซึ่งเป็นจังหวัดเป้าหมายในการพัฒนาของมูลนิธิ ผู้อำนวยการท่านแรกของมูลนิธิ ขณะนั้น คือ คุณเสนาะ นิลกำแหง โดยลาออกจากธุรกิจเพื่อมาดำเนินงานพัฒนาชนบทเต็มรูปแบบ มีศูนย์ปฏิบัติการบูรณะชนบทกระจายอยู่ในหลายอำเภอ จังหวัดชัยนาทขณะนั้นแม้ระยะทางจะไม่ไกลจาก

กรุงเทพฯ แต่สภาพเศรษฐกิจและสังคมก็ไกลพอที่จะเห็นว่าเป็นอีกโลกหนึ่ง ถึงกับได้รับนามขานว่า “อีสานภาคกลาง” อย่างไรก็ตาม ยังมีศักยภาพที่จะบูรณะโดยมีระบบชลประทาน และมีแม่น้ำไหลผ่าน

เวลาผ่านมาสิบกว่าปี เป็นช่วงที่มูลนิธิบูรณะชนบทฯ ได้ดำเนินบทบาทขององค์กรพัฒนาเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิต โดยแนวคิดและกระบวนการที่ผสมผสานระหว่าง การศึกษา อนามัย อาชีพ/เศรษฐกิจ และการจัดการตนเอง ปรัชญาการพัฒนาเมื่อครั้งกระนั้น คือแนวทางเดียวกันกับการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ที่สังคมไทยปัจจุบันกำลังให้ความสำคัญและพยายามไปให้ถึงจุดนั้น เป็นช่วงเวลาที่มูลนิธิฯ ได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากหลายแหล่ง ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐต่างๆ รวมทั้งสถาบันการศึกษาด้วย บูรณาการของมูลนิธิฯ มีทั้งโดยยึดเป็นอาชีพ และอาสาสมัคร คุณไพบูลย์ ได้เป็นหนึ่งในบรรดาอาสาสมัครของมูลนิธิฯ รับผิดชอบบางเรื่องบางโอกาสที่อำนวย ในขณะที่อาชีพประจำเป็นพนักงานของธนาคารแห่งประเทศไทย

จนกระทั่ง ปี 2521 เมื่อมีomarทางการเมืองเอื้อมไล่ประหัดประหารคอมมิวนิสต์ ซึ่งนิยมขณะนั้นคือใครก็ตามที่ทำงานกับประชาชนระดับล่างให้รู้ถึงสิทธิในการคิดเองทำเอง ผลกระทบต่อมูลนิธิฯ ก็คือ เกิดภาวะบ้านแตก บุคลากรของมูลนิธิฯ นับตั้งแต่ บูรณากร นักพัฒนา ผู้สนับสนุนงานพัฒนา รวมทั้งประชาชน จึงต้องกระเด็นกระดอน กระจัดกระจาย ไปไกล ตามแรงอำนาจอิทธิบาท นับเป็นยุคตกต่ำอย่างสุดขีดของมูลนิธิบูรณะชนบทฯ

ปี 2529 คุณไพบูลย์ ขณะนั้นเป็นผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการทั่วไปธนาคารไทยท努 ได้รับการทาบทามให้เข้าไปกู้สถานการณ์ พื้นฟูองค์กร และสานต่อกิจกรรมงานพัฒนา เมื่อคุณไพบูลย์ตัดสินใจเปลี่ยนเส้นทางด้วยความคิดว่า งานธนาคารหาคนทำได้ง่ายกว่างานพัฒนาชนบท จึงรับเป็นกรรมการมูลนิธิฯ ก่อน และแจ้งให้ธนาคารทราบว่าจะลาออกไปเป็นผู้อำนวยการมูลนิธิบูรณะชนบทฯ ในอีก 2 ปีข้างหน้า ระหว่างนั้นคุณไพบูลย์ยังทำงานที่ธนาคารไทยท努 และไปชยันทาในวันหยุดงาน การตัดสินใจครั้งนี้ นับเป็นการเปลี่ยนเส้นทางชีวิตครั้งสำคัญ และผู้ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจหลักคือคู่ชีวิตชื่อ คุณชญา วัฒนศิริธรรม

คุณไพบูลย์ เป็นผู้อำนวยการมูลนิธิฯ เต็มเวลา ตั้งแต่ปี 2531 นับเป็นการบุกเบิกงานพัฒนาแนวใหม่ต่างไปจากเดิมสืบเนื่องจากเงื่อนไขปัจจัยแวดล้อมที่เปลี่ยนไปเกือบทุกประการ อาทิ ทุนดำเนินการที่ร่อยหรอเกือบเป็นศูนย์ บุคลากรที่กระจายตัวไปแล้ว มีสถานที่คือศูนย์ปฏิบัติการ 12 ศูนย์ และสำนักงานภาคสนาม ณ จังหวัดชัยนาท ที่อยู่ในสภาพทรุดโทรม มรดกล้ำค่าที่เหลืออยู่ ก็คือ ชื่อเสียง จิตวิญญาณ และปรัชญาการทำงานของมูลนิธิฯ ซึ่งคุณไพบูลย์เห็นว่าควรใช้เป็นจุดแข็ง และสืบสานปณิธานที่ท่านอาจารย์ป่วยได้เริ่มไว้

ดังนั้นงานแรก คือการทบทวนปรับเปลี่ยนบทบาทมูลนิธิฯ ให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป นำแนวคิดใหม่โดยเฉพาะด้านการบริหารจัดการมาประยุกต์ใช้ในงานมิติต่างๆ อย่างเหมาะสม ภารกิจหลักยังคงมุ่งที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ยากจน/ด้อยโอกาส แต่กำหนดบทบาทมูลนิธิฯ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์และศักยภาพที่มีอยู่ คุณไพบูลย์ ได้ทุ่มเทเวลากับการฟื้นฟูมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จนถึงปัจจุบัน ณ ปี 2546 กล่าวได้ว่ามูลนิธิฯ ได้กลับคืนสู่สถานภาพอยู่ในอันดับต้นๆ

ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่คนทั่วไปนึกถึง

“มูลนิธิฯ ที่ อาจารย์ป่วย ก่อตั้ง และคุณไพบูลย์ สานต่อ”

ยุทธศาสตร์ การทำงาน ของมูลนิธิฯ ที่คุณไพบูลย์ได้วางรากฐานเอาไว้ คือ

- สร้างความเชี่ยวชาญเฉพาะขององค์กร ให้ประจักษ์

มูลนิธิฯ เป็นที่รู้จัก ในฐานะ ผู้เชี่ยวชาญ เรื่องการจัดกระบวนการมีส่วนร่วม เรื่องการสร้างเสริมทักษะด้านการบริหารจัดการ การศึกษาวิจัยเพื่อผลักดันนโยบาย

- รวมพลังเชื่อมโยงกับภาคีต่างๆ

จุดยืนของมูลนิธิฯ คือการเป็นผู้ประสาน เชื่อมโยง ให้เกิดประโยชน์โดยรวมแก่สังคมและชุมชนฐานราก ลักษณะกิจกรรมมีทั้ง ร่วมผลักดันนโยบาย ร่วมระดมทรัพยากร และหลาย ๆ กิจกรรมในรูปแบบเครือข่ายการทำงาน

อนุสาวรีย์ ศ.ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน “ป๋วย อึ๊งภากรณ์” จ.ชัยนาท
มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

การสืบสานอุดมคติ อาจารย์ป๋วย มีทั้งในรูปแบบเผยแพร่แนวคิด ปรัชญาการทำงาน การประพฤติปฏิบัติตนอย่างสอดคล้องเหมาะสมกับปรัชญาดังกล่าว นอกจากนั้นยังได้ร่วมมือกับชุมชนและญาติผู้รู้จักคุ้นเคย ลูกศิษย์ อาจารย์ป๋วย สร้างถาวรวัตถุเพื่อเป็นสิ่งเตือนใจ เป็นแรงบันดาลใจไว้ด้วย ได้แก่ อนุสรณ์สถาน ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์ ณ วัดวังน้ำขาว กิ่งอำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท อันเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับอาจารย์ป๋วยและขบวนการเสรีไทย และอีกสถานที่หนึ่ง คือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ป๋วย อึ้งภากรณ์ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.ชัยนาท ซึ่งเป็นจุดเริ่มงานพัฒนาชุมชนเมื่อ 30 กว่าปีก่อน และจะเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของงานพัฒนาชุมชน ของชุมชน ต่อไป

ปัจจุบัน คุณไพบูลย์ ดำรงตำแหน่ง ประธานกรรมการอำนวยการของมูลนิธิฯ ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ภาพคุณไพบูลย์ และ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นภาพที่ชัดเจนเสมอ

ครอบครัวอบอุ่น เป็นชุมพลิ่ง

คุณไพบูลย์ มักจะได้รับคำถามจากคนรอบข้างอยู่เสมอว่า จัดการเวลาอย่างไร จึงลงตัว ระหว่าง งาน เพื่อสังคม และครอบครัว ส่วนมากจะเห็นปรากฏในที่ต่างๆ และมักจะเป็นต่างจังหวัด คนเดียว ไม่ค่อยเห็นไปกับครอบครัว ซึ่งภรรยา คือคุณหญิงชญา วัฒนศิริธรรม ปัจจุบันดำรงตำแหน่งกรรมการผู้จัดการใหญ่ ธนาคารไทยพาณิชย์ ก็มีการกิจมากมายน่วมกันเช่นกัน

ท่านมีเวลาให้กับสังคม ชุมชน แต่มองข้ามครอบครัวหรือไม่?

คุณไพบูลย์ น้องบีบี(ชมพรรณ) คุณหญิงชญา พี่เบน(พีชา)

ใครเล่าจะให้คำตอบ ให้ภาพคุณไพบูลย์ และครอบครัว ได้ชัดเจน นอกจากคนในครอบครัวต่อไปนี้เป็นคำบอกเล่าจาก ผู้แทนครอบครัววัฒนศิริธรรม คือ คุณชมพรรณ (บีบี) วัฒนศิริธรรม บุตรสาว วัย 27 ปี ซึ่งเพิ่งจบปริญญาโททางบริหารธุรกิจ จาก Kellogg School of Management, Northwestern University ขณะนี้ทำงานที่ บริษัทที่ปรึกษา A.T. Kearney

พ่อ ในฐานะพ่อ

พ่อ เป็นพ่อที่ดีของครอบครัวเรา เป็นเพื่อนคู่คิดของแม่ และเป็นตัวอย่างที่ดี และครูที่ดีของลูก ๆ ตอนเด็ก ๆ ป๊าจำได้ว่าพ่อมักจะมีเวลาที่จะอบรมสั่งสอนเราเสมอ โดยคำสอนของพ่อมักจะมาในรูปแบบของคำถามอิงกับหลักธรรมะ เช่น บางครั้ง หลังจากดูหนังหรือละครด้วยกัน พ่อก็จะถามว่า

“What’s the moral of this story?” (เรื่องนี้ให้คติธรรมอะไร?)

พ่อ เป็นคนใจเย็นและใจดี ไม่ค่อยดุ ว่า พวกเรา แต่ถ้าเราทำผิด พ่อ แม่จะสอนให้เราคิดเองว่า สิ่งที่เราทำลงไปนั้นถูกหรือผิดอย่างไร

พ่อ อารมณ์ดี และชอบความสนุกสนานในแบบเรียบง่าย บางอย่างที่คุณภายนอกอาจจะไม่ทราบ คือ ตอนพวกเรานั่งรถ ๆ นอกจากพ่อจะชอบเล่นกีฬา เช่น วิ่ง เล่นฟุตบอล กับพวกเราแล้ว พ่อยังชอบทักสูง และเดินด้วยมือ เล่นมายากล (ฉบับจิ๋ว) และฉายสไลด์ ให้พวกเราดูอยู่บ่อย ๆ

เมื่อ ป๊า กับป๊าน (คุณพิชา - บุตรชายคนโต อายุ 29 ปี จบจาก Kellogg เช่นกัน ขณะนี้ทำงานที่ธนาคารวาณิชธนกิจ JP Morgan) โดจัน พ่อก็มักมีเวลาในการรับบทบาท “พ่อ” ที่กว้างขึ้น พ่อไม่ได้เป็นแค่พ่อของพวกเราเท่านั้น แต่ด้วยความตั้งใจแน่วแน่ที่จะช่วยสังคมให้ดีขึ้น ทำให้พ่อได้กลายมาเป็น “พ่อ” ของคนในอีกหลาย ๆ องค์กร และชุมชน ป๊านคิดว่า ที่พ่อสามารถทำตรงนี้ได้โดยที่ก็ยังสามารถทำหน้าที่พ่อของครอบครัววัฒนศิริธรรม ได้อย่างไม่บกพร่อง นอกจากเป็นเพราะ ป๊านกับป๊านเริ่มโดจันและมีสังคมภายนอกของตนเอง สิ่งสำคัญที่สุดต้องยกให้แม่ เพราะเมื่อเราโดจัน บทบาทของทุก ๆ คนในครอบครัวก็เปลี่ยนไปบ้าง โดยพ่อเป็นเสมือน “consultant” ของบ้าน แม่เป็น “house manager” คอยดูแลเรื่องต่าง ๆ ภายในบ้าน อย่างที่พ่อกับแม่คุยกันเสมอว่า เรื่องในบ้านยกให้แม่เป็นคนจัดการ ส่วนเรื่อง “ชาวบ้าน” ต้องยกให้พ่อ

พ่อ ในฐานะนักประชาธิปไตย

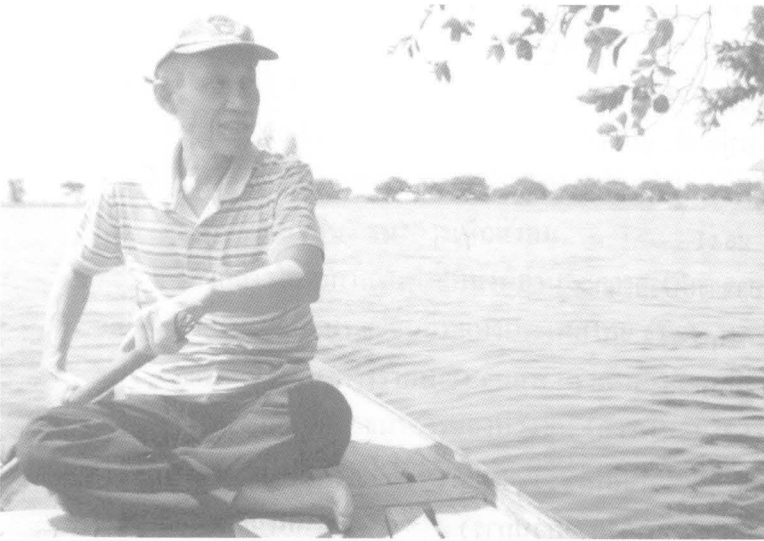
พ่อ เป็นนักประชาธิปไตย เห็นได้ง่าย ๆ จากครอบครัวของเรา ป๊าจำได้ว่า ตอนเด็ก ๆ พ่อเคยริเริ่มให้มีการ “ประชุมครอบครัว” ทุกอาทิตย์ เพื่อให้เราได้มาพูดคุยกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นรวมทั้งเปิดโอกาสให้พ่อแม่ได้รับฟังความเห็นของลูก ๆ ด้วย นอกจากนี้พ่อกับแม่ก็ยังใช้การประชุมนี้ในการสอน สิ่งที่พ่อกับแม่ย้ำกับพวกเราตลอดมา คือ การทำความดี ในสมัยนั้นป๊ากับป๊านจะมีสมุดเล่มเล็ก ๆ ที่จะคอยจดว่า อาทิตย์นี้เราได้ทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอะไรบ้าง

ถึงแม้ว่าครอบครัวเราจะไม่ได้ประชุมครอบครัวกันมานานมากแล้ว จู่ ๆ ในปี 2542 ครอบครัวของเราก็ได้รับรางวัล “ครอบครัวประชาธิปไตย” ป๊านคิดว่า หนึ่งในเหตุผลที่เราได้รับคัดเลือก เป็นเพราะบทบาทที่ชัดเจนของพ่อในเรื่องของประชาธิปไตยในสังคม ประกอบกับที่ครอบครัวของเรามีหลักว่าจะตั้งมั่นอยู่ในความดี อย่างไม่ไถ่ตาม เรื่องนี้ได้กลายเป็น joke ประจำบ้าน เพราะเมื่อถูกถาม ทั้งพ่อและแม่ก็จะตอบว่า เราได้รับรางวัลนี้เพราะทุกคนมีทางเดินของตัวเอง โดยที่ทุก ๆ คนมีสิทธิที่จะคิดและตัดสินใจทำอะไรในสิ่งที่คิดว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องได้ด้วยตนเอง แต่ในขณะที่เดียวกัน ทุก ๆ คนก็จะรู้ว่าที่บ้านก็จะมีคนที่พร้อมจะคอยสนับสนุนให้เราทำในสิ่งที่เราต้องการ ถ้าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และพร้อมจะเป็นผู้ให้คำปรึกษาเสมอ

พ่อ ในฐานะลูกบ้านนา

พ่อ เป็นคนรักควาย เหตุผลที่พ่อรักควายเป็นพิเศษ เป็นเพราะพ่อเกิดมากับท้องทุ่งนาที่อยุธยาและได้เลี้ยงควายมาตั้งแต่เด็ก แม้เมื่อเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ แล้วก็ยังคงผูกพันอยู่กับควายถึงขนาดเคยคิดอยากจะทำสวนสร้างอนุสาวรีย์ควายไว้ให้เด็ก ๆ ที่เคยเห็นแต่ “ควายเหล็ก” ได้ดูและรู้จักหน้าตาของควายตัวจริง

Skill อีกอย่างที่พ่อได้รับจากการเติบโตขึ้นที่บ้านนา คือ การพายเรือ จนถึงทุกวันนี้ พ่อก็ยังพายเรือเก่ง เวลาหน้าน้ำที่บ้านนา พ่อก็ยังพาพวกเราไปพายเรือเล่นได้ ทั้งในแบบนั่งพายและยืนพาย

ทุกวันนี้ คุณไพบูลย์ก็ยังคงจัดเวลาสำหรับอยู่กับครอบครัว พ่อ แม่ ลูก ๆ อย่างพร้อมหน้าพร้อมตาตามวาระและโอกาสที่หาได้และสถานที่เหมาะสม แม้ว่าบางครั้งแต่ละคนอาจมีงานเฉพาะของตนพกพาไปทำด้วย ก็ยังดี

ผู้เรียบเรียง : ศิริวรรณ เจนการ

แหล่งข้อมูล : 1. บทสัมภาษณ์คุณไพบูลย์ จากหนังสือต่าง ๆ และจากคุณไพบูลย์โดยตรง
2. จากบุคคล ได้แก่ - คุณชมพรรณ วัฒนศิริธรรม
- คุณเอนก นาคะบุตร
- คุณนุชบา ฤทธิ์เรืองนาม

ข้อคิด-ข้อเขียน (บางส่วน) ของนายไพฑูลย์ วัฒนศิริธรรม

1. ประเภทหนังสือ/จุลสาร/รายงานการศึกษา

- 1.1 แนวทางการพัฒนาตลาดทุนในประเทศไทย, 2514
- 1.2 ระบบสถาบันการเงินในประเทศไทย, 2517
- 1.3 แนวทางการปฏิรูประบบการเงินไทย, 2526
- 1.4 วัฏจักรการเงินไทย, 2533
- 1.5 แม่ผมเป็นคนบ้านนาคู, 2534
- 1.6 แผนแม่บทเพื่อการฟื้นฟูชาติ, 2541
- 1.7 ประชาคมตำบล : หมายเหตุจากนักคิด, 2541
- 1.8 ออมสินเพื่อปวงชน, 2541
- 1.9 อุดมคติและปณิธานอาจารย์ป๋วย, 2542
- 1.10 สำนักไทยที่พึงปรารถนา, 2543
- 1.11 มาช่วยกันทำใหม่ให้ดีขึ้น, 2546

2. บทความ/ถอดความจากการบรรยาย/ข้อเขียนเชิงวิชาการ (ระหว่างปี 2536-2546)

- 2.1 AIC : หัวใจเอไอซี (คู่มือวิทยากรกระบวนการ)
- 2.2 AIC : การระดมพลังสร้างสรรค์ (คู่มือวิทยากรกระบวนการ)
- 2.3 ชุมชนผู้พัฒนา : ยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นหลังแผนฯ 8
- 2.4 วุฒิสภาในฝัน
- 2.5 การปฏิรูปวิธีการกำกับดูแลโดยรัฐเพื่อพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพของรัฐวิสาหกิจ
- 2.6 แนวทางการพัฒนาขบวนการ ก.ร.อ. ในอนาคต
- 2.7 การปฏิรูปภาครัฐ : ยังต้องใช้ความพยายามอีกมาก
- 2.8 กระบวนการทางสังคมกับการแก้ปัญหาหาเสพติด
- 2.9 การเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการของชุมชนและท้องถิ่น
- 2.10 จริยธรรมในธุรกิจ
- 2.11 จิตสำนึกนักพัฒนา
- 2.12 แนวคิดการพัฒนาชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน
- 2.13 แนวทางการปฏิรูปการศึกษาเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
- 2.14 บทบาทนักบริหารกับการพัฒนาองค์กรและสังคม
- 2.15 มุมมองจากการบริหารธนาคารออมสิน

- 2.16 แนวทางสู่ความสำเร็จ
- 2.17 สู่ความสำเร็จในการบริหารองค์กรในแนวทาง “องค์กรเรียนรู้”

3. บทสัมภาษณ์/ข้อคิดเห็นเสนอต่อสาธารณชน

- 3.1 Banking on Change
(Bangkok Post “Outlook” May 14, 1998)
- 3.2 Weaving a Brighter Future
(Bangkok Post “Perspective” June 14, 1998)
- 3.3 Banking Family Deposits Faith in Simple Lifestyle
(The Sunday Nation, April 18, 1999)
- 3.4 ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (บทอภิปรายในรัฐสภา, 2540)
- 3.5 ธนาคารออมสิน ธนาคารเพื่อสังคม
(คำกล่าวในโอกาสรับตำแหน่งผู้อำนวยการธนาคารออมสิน, 2540)
- 3.6 บทบาทมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย (นสพ.มติชน 9 มกราคม 2541)
- 3.7 ภารกิจของธนาคารรากหญ้า (นสพ.กรุงเทพธุรกิจ, 22 กุมภาพันธ์ 2541)
- 3.8 ธนาคารออมสิน ธนาคารของปวงชน (การเงินธนาคาร, กุมภาพันธ์ 2541)
- 3.9 เงินลงทุนเพื่อสังคม ไม่ใช่เงินผัน (สัปดาห์วิจารณ์ วันที่ 30 พฤษภาคม-5 มิถุนายน 2541)
- 3.10 ทูทางสังคม
- 3.11 วิสัยทัศน์ในการดำเนินงานเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- 3.12 สัมภาษณ์พิเศษ ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ผู้อำนวยการธนาคารออมสิน
(ดอกเบี๋ย/เมษายน 2541)
- 3.13 ร่างพระราชบัญญัติธนาคารออมสิน (บทอภิปรายในรัฐสภา, 2541)

๗๑ อนุเชิฌ	คุณพระไตร	รัตน
ไมตรีรักษา	ท่านเป็นสุข	ทุกนาคี
๗๑ เฉพาะ	พระมิ่งกุฎเกล้า	เจ้าชีวิต
ไมตรีประสิทธิ์	พรพิพัฒน์	สวัสดิ์ศิริ
ท่านเจริญ	อายุ วรรณะ	พละ ทวี
เกียรติมากรม	เกษมสันต์	นรินทร์เทอญ

ผู้บริหารและพนักงานธนาคารออมสิน

๒๔ ตุลาคม ๒๕๔๓

Credo of Rural Reconstruction

“ Go to the people
Live among them, Learn from them
Plan with them, Work with them
Start with what they know, Build on what they have
Teach by showing ; learn by doing
Not a showcase but a pattern
Not odds and ends but a system
Not piecemeal but integrated approach
Not to conform but to transform
Not relief but release.”

By Dr.Y.C. James Yen
Founder, International Institute of Rural Reconstruction

ปรัชญาปฏิบัติแห่งการบูรณะชนบท

“ ไปหาชาวบ้าน
อยู่กับเขา เรียนรู้จากเขา
วางแผนกับเขา ทำงานกับเขา
เริ่มจากสิ่งที่เขารู้ สร้างจากสิ่งที่เขามี
สอนโดยชี้ให้เห็น เรียนจากการทำ
ไม่ใช่เพื่ออวด แต่เพื่อเป็นแบบแผน
ไม่ใช่สิ่งละอันพันละน้อย แต่เป็นระบบ
ไม่ใช่ทำที่ละอย่าง แต่ใช้หลักกลมกลืน
ไม่ใช่ตามใจ แต่ช่วยให้เปลี่ยนแปลง
ไม่ใช่โอบอุ้ม แต่ช่วยสร้างพลัง ”

ไพลย์ วัฒนศิริธรรม
ถอดความเป็นภาษาไทย

"การบริหารสังคม"

ศาสตร์แห่งศตวรรษเพื่อสังคมไทยและสังคมโลก

ไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม

1. สังคมที่พึงปรารถนา

1.1 ความประทับใจและแรงบันดาลใจ

ผมจำได้ว่า ประมาณปี 2510 กว่า ๆ ที่ผมมีโอกาสได้ฟังคำบรรยายว่าด้วย "สังคมที่พึงปรารถนา" เป็นครั้งแรก ซึ่งสร้างความประทับใจให้แก่ผมเป็นอย่างมาก

และมีส่วนสร้างแรงบันดาลใจและชักนำให้ผมสนใจเรื่อง "การพัฒนาสังคม" มากขึ้นเป็นลำดับจวบจนปัจจุบัน

ผมเรียนจบปริญญาทางเศรษฐศาสตร์ เมื่อเริ่มทำงานที่ธนาคารแห่งประเทศไทยก็มีหน้าที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องการเงินและเศรษฐกิจ

มาได้ฟังเรื่อง "สังคมที่พึงปรารถนา" จึงเป็นเรื่องใหม่สักหน่อย แม้จะเป็นเรื่องที่ผมมีความสนใจเป็นพื้นฐานอยู่บ้างแล้ว

จำได้ว่า ผู้บรรยายให้ภาษาเรียบง่าย ฟังแล้วเข้าใจได้ดี และเกิดความประทับใจ ทั้งในสาระและลีลา

กล่าวโดยสรุป ผู้บรรยายเสนอว่า สังคมที่พึงปรารถนานั้น จะต้องประกอบด้วยคุณธรรม 4 ประการคือ

- มีสมรรถภาพ
- มีเสรีภาพ
- มีความชอบธรรม
- มีความเมตตากรุณา

ผู้บรรยายคนเดียวกันนี้ ต่อมาในปี 2516 ได้เขียนข้อความที่มีความยาวประมาณ 2 หน้ากระดาษ แต่เป็นที่กล่าวขวัญถึงและนำไปใช้ต่อในลักษณะต่าง ๆ อย่างมากมายแม้จนทุกวันนี้ ข้อความ 2 หน้ากระดาษนั้น คือข้อความที่ชี้หัวชื่อว่า

**"คุณภาพแห่งชีวิต
ปฏิทินแห่งความหวัง
จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน"**

ผู้บรรยายเรื่อง "สังคมที่พึงปรารถนา" และผู้เขียนข้อความ 2 หน้ากระดาษที่ผมกล่าวถึงจะเป็นใครมิได้เลย เว้นแต่ ศาสตราจารย์ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ หรือ "อาจารย์ป๋วย" ซึ่งเป็นชื่อที่คนมักใช้กัน รวมทั้งผมด้วย

ข้อเขียนซึ่งเป็นที่กล่าวขวัญถึงและอ้างถึงมากที่สุดอีกชิ้นหนึ่งของอาจารย์ป๋วยคือเรื่อง "ประชาธิปไตยโดยสันติวิธี" ซึ่งนำไปสู่การตั้งชื่อหนังสือเล่มหนึ่งที่รวมบทความของอาจารย์ป๋วยว่า "สันติประชาธิปไตย" อันเป็นชื่อ อาจารย์ป๋วยเองเป็นผู้แนะนำให้ใช้

ต่อมา คำว่า "สันติประชาธิปไตย" จึงกลายเป็น "สัญลักษณ์" หนึ่งของอาจารย์ป๋วย และเป็น "อุดมการณ์" ที่คนจำนวนมากนำมาเสนอแนะ เรียกร้อง ผลักดัน หรือพยายามปฏิบัติ

มีผู้บรรยายความ "สันติประชาธิปไตย" ว่าหมายความรวมถึง สันติภาพ ประชาธิปไตย และมนุษยธรรม

อาจารย์ป๋วย ยังมี "วลีทอง" ที่โด่งดังมาก ได้แก่

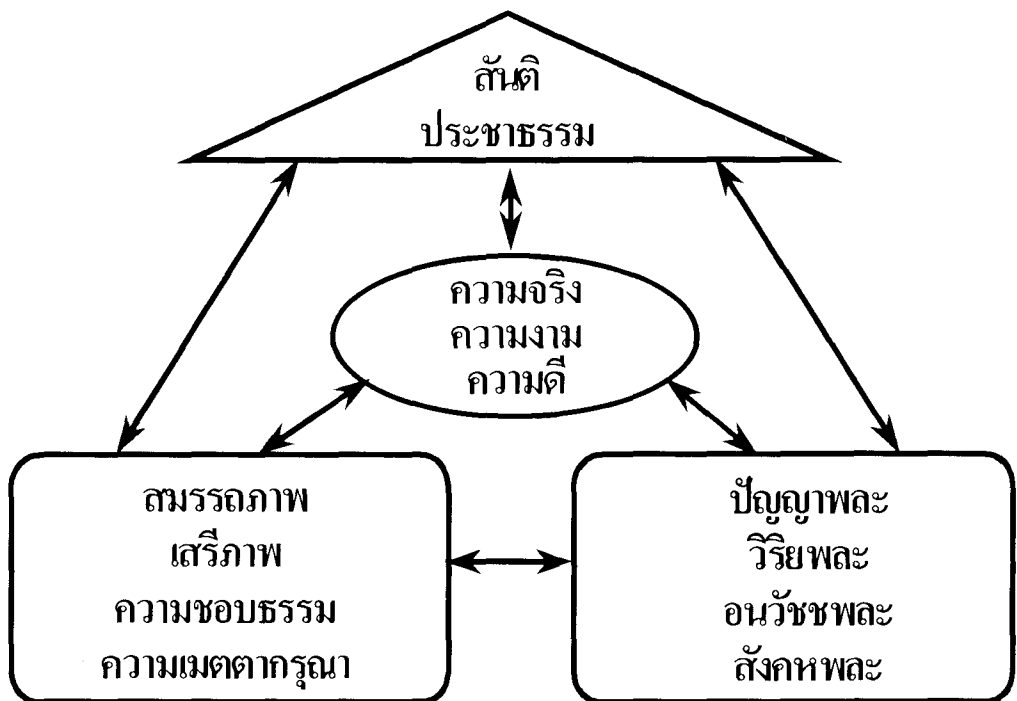
"ความจริง ความงาม และความดี"

ซึ่งเป็นอุดมคติประจำใจหรืออุดมคติในการดำเนินชีวิตของ อาจารย์ป๋วย

และเพื่อให้สามารถบรรลุถึง "ความจริง ความงาม และความดี" อาจารย์ป๋วยได้ยึดถือ "จตุพละ" หรือ "พละ 4" ของพระพุทธเจ้า เป็น "สูตรประจำใจสำหรับการพัฒนาตนเองและพัฒนาชาติ" "พละ 4" หรือ "กำลัง 4 ประการ" นั้น ได้แก่

- ปัญญาพละ กำลังปัญญา
- วิริยพละ กำลังความเพียร
- อนวัชชพละ กำลังความสุจริต หรือกำลังความบริสุทธิ์
- สังคหพละ กำลังการสงเคราะห์หรือการยึดเหนี่ยวนำใจคนและ
ประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี

เมื่อปี 2542 ผมได้ขอสรุป "อุดมคติและปณิธานอาจารย์ป๋วย" ในลักษณะเป็นภาพดังนี้

ซึ่งน่าจะเป็นภาพแสดง "สังคัมที่พึงปรารถนา" ในความคิดของ อาจารย์ป๋วย ด้วย

1.2 นานาอุดมทัศน์

จากความสนใจและความเกี่ยวข้องของผมในเรื่องการพัฒนาสังคมในรอบประมาณ 15 ปี ที่ผ่านมา ผมได้รับฟังและรับทราบ "นานาอุดมทัศน์" ของสังคมไทยมาพอสมควร

นั่นคือ ภาพความใฝ่ฝันที่จะเห็นสังคมไทยอันพึงปรารถนาเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้นั่นเอง
 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540 - 44) ได้พูดถึง "สังคมที่พึง
 ปรารถนา" ว่าน่าจะเป็นสังคมที่

- คนมีความสุข
- ครอบครัวอบอุ่น
- ชุมชนเข้มแข็ง
- สังคมสันติ
- สิ่งแวดล้อมยั่งยืน

เมื่อปี 2542 หลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจแล้ว ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้กล่าวใน "ปาฐกถาปวง
 อังการณ" ว่า สังคมที่จะสมประกอบต้องประกอบด้วย "ขั้นทั้ง 5" ของสังคม อันได้แก่

- ศีลธรรม
- ปัญญา
- เศรษฐกิจถูกต้อง
- รัฐถูกต้อง
- สังคมเข้มแข็ง

ผมเองก็ได้เขียนไว้ในหนังสือ "แผนแม่บทเพื่อการฟื้นฟูชาติ" เมื่อปี 2541 ว่า สภาพสังคม
 ไทยที่พึงปรารถนา ควรประกอบด้วย "5 ระบบใหญ่ที่เข้มแข็ง" ได้แก่

- ระบบการเมืองที่พึงปรารถนา
- ระบบราชการที่มีคุณภาพ
- ระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ
- ระบบเศรษฐกิจที่สมดุลย์
- ระบบค่านิยมที่เหมาะสม (รวมถึงจริยธรรม วัฒนธรรม และศาสนา)

ต่อมา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 - 49) ได้กำหนด "วิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศ" โดยระบุว่า "สังคมไทยที่พึงประสงค์" คือ "สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ" ใน 3 ด้าน คือ

- เป็นสังคมคุณภาพ
- เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้
- เป็นสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

1.3 ทำยากกว่าคิด

การสร้าง หรือการมี

- วิสัยทัศน์
- อุดมทัศน์
- ภาพอนาคต
- จินตนาการ
- อุดมการณ์
- อุดมธรรม
- ปรัชญา
- คุณค่า
- พันธกิจ
- ปณิธาน
- ยุทธศาสตร์
- ยุทธวิธี
- แผนดำเนินการ

หรืออื่น ๆ ในทำนองเดียวกันนี้ เป็นเรื่องที่ดี มีคุณค่า มีประโยชน์

ควรสร้าง และควรมี

แต่การสร้าง หรือการมี อย่างได้คุณภาพ ให้คุณค่าจริง มีประโยชน์จริงนั้น มิใช่เรื่องง่าย

ต้องเรียนรู้ ต้องฝึกฝน กันพอสมควร จึงจะทำได้ดี

ยิ่งจะทำให้ดีอย่างต่อเนื่องและดีขึ้นเรื่อย ๆ ยิ่งต้องเรียนรู้ ต้องฝึกฝน มากขึ้น ไปอีก

อย่างไรก็ดี การมี "วิสัยทัศน์" "อุดมทัศน์" ฯลฯ รวมถึง "พันธกิจ" "ยุทธศาสตร์" หรือแม้กระทั่ง "แผนดำเนินการ" เหล่านี้ ยังมีใช้สิ่งประกันความสำเร็จ หรือการบรรลุผลที่คาดหวัง

การจะได้รับความสำเร็จ หรือบรรลุผลที่คาดหวัง จะต้องมีการ "กระทำ"

"การกระทำ" หรือ "การทำ" ในเรื่องที่มีปัจจัยเกี่ยวข้องมาก มีความซับซ้อน มีการเคลื่อนไหว หรือ "พลวัต" จำต้องมี

- "การบริหาร" หรือ
- "การจัดการ" หรือ
- "การบริหารจัดการ"

เพื่อให้บรรลุความสำเร็จ

2. ศาสตร์แห่งการบริหารสังคม

2.1 การบริหารองค์การ

เมื่อพูดถึง "การบริหาร" (หรือ "การจัดการ" หรือ "การบริหารจัดการ") โดยทั่วไปเราจะนึกถึงการบริหาร "องค์การ" มากกว่าอย่างอื่น

ซึ่ง "องค์การ" ในที่นี้ อาจเป็นองค์การในภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือภาคประชาสังคม ก็ได้

"การบริหาร" ก็คือ การดำเนินการกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องโดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุผลที่ต้องการ

โดยทั่วไป "กระบวนการ" ที่สำคัญในการบริหาร มักประกอบด้วย

- การวางแผน
- การจัดระบบ
- การจัดบุคลากร
- การอำนวยความสะดวก
- การกำกับผล

รวมแล้วอาจเรียกว่า "กระบวนการบริหาร" ซึ่งมีลักษณะเป็น "วงจร" คือ มีขั้นตอนที่รีนไทดหมุนเวียนเป็นลำดับและอาจกลับสู่จุดเริ่มต้นใหม่ หรือหมุนเวียนเคลื่อนไหวย้อนกลับไปกลับมาก็ได้ ตามความจำเป็นหรือการเรียกร้องของสถานการณ์ หรือตามที่มีผู้เกี่ยวข้องเห็นว่าสมควร

"กระบวนการบริหาร" นี้ ไม่ใช่ "สูตรสำเร็จ" หรือ "คำแนะนำให้ต้องปฏิบัติ" แต่เป็นวิธีหนึ่งในการอธิบาย "ปรากฏการณ์" หรือ "ความเป็นจริงที่มักเกิดขึ้น" เพื่อประโยชน์ในการนำมาเป็น "แนวคิด" หรือ "กรอบความคิด" หรือ "หลักการ" หรือ "แนวปฏิบัติ" และประยุกต์ใช้ให้บังเกิดผลดีตามที่ต้องการ

"ศาสตร์" หรือ "องค์ความรู้" หรือ "องค์ความคิด" หรือ "ข้อเสนอแนะ" เกี่ยวกับ "การบริหารองค์การ" นั้นมีมากมายเหลือคณานับ อยู่ในรูปตำรา หนังสือ บทความ บทพูด เทปเสียง วิดีโอ ซีดีรอม เป็นหลักสูตรสอนในสถานศึกษาโดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยแทบทุกแห่ง เป็นหลักสูตรฝึกอบรม และอื่น ๆ อีกมากมาย

หลักการและวิธีการ "บริหารองค์การ" โดยทั่วไปนั้น ส่วนใหญ่เกี่ยวกับ การบริหารองค์การเชิงธุรกิจ ซึ่งหวังกำไร แต่ก็มักจะใช้กันได้ดีกับองค์การภาครัฐและองค์การภาคประชาสังคม ซึ่งไม่หวังกำไรได้ด้วย หรืออย่างน้อยก็ประยุกต์ใช้กันได้

ขณะเดียวกันก็มีการแยกแยะศาสตร์ว่าด้วยการบริหารองค์การนี้ให้เจาะจงไปที่องค์การภาคธุรกิจ องค์การภาครัฐ และองค์การภาคประชาสังคม เพื่อวิเคราะห์เจาะลึกและค้นหาหลักการ แนวทาง วิธีการ ฯลฯ ที่จะใช้ได้อย่างเหมาะสมกับกลุ่มองค์กรประเภทนั้น ๆ อีกด้วย

รวมทั้งได้มีการค้นหาและเสนอแนะหลักการหรือวิธีการในการบริหารองค์การ ซึ่งเป็นที่ยอมรับและนิยมนำไปใช้เพิ่มขึ้นอยู่เป็นระยะ ๆ

ที่แพร่หลายเป็นที่รู้จักมากที่สุดมักจะอยู่ในรูปภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นภาษาสากล ตัวอย่างเช่น

- "การบริหารงานโดยยึดเป้าหมาย" หรือ
Management by Objectives [MBO]
โดย Peter Drucker
- หลักคิด "7 S" ในการบริหารและพัฒนาองค์การ
เสนอ โดยบริษัทที่ปรึกษา McKinsey ซึ่งประกอบด้วย

- Strategy (ยุทธศาสตร์)
 - Style (สไตล์ หรือ "ลีลา")
 - Structure (โครงสร้าง)
 - Systems (ระบบ)
 - Staff (บุคลากร)
 - Skills (ทักษะ)
 - Shared values (คุณค่า ปรัชญา หรืออุดมการณ์ร่วมกัน)
- "การบริหารคุณภาพอย่างบูรณาการ" หรือ
Total Quality Management [TQM]
ซึ่งคิดค้นเริ่มแรกในประเทศญี่ปุ่น
 - "องค์การเรียนรู้" หรือ
Learning Organization
โดย Peter Senge
 - "องค์การซึ่งมีความสับสนคลุกเคล้าความเป็นระเบียบ" หรือ
Chaordic Organization
โดย Dee Hock

หลักการและวิธีการในการบริหารและพัฒนาองค์การเหล่านี้ สามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในองค์การที่หวังกำไรและไม่หวังกำไร ทั้งในองค์การภาคธุรกิจ ภาครัฐ และภาคประชาสังคม

2.2 การบริหารชุมชน

การประยุกต์ใช้ "ศาสตร์ว่าด้วยการบริหาร" ในการดำเนินการต่าง ๆ นั้น มีอยู่มากมาย ตัวอย่างเช่น

- การบริหารการผลิต การตลาด การเงิน บุคลากร ฯลฯ
- การบริหารทรัพยากร สิ่งแวดล้อม กลุ่มน้ำ แหล่งน้ำ ฯลฯ
- การบริหารเวลา ตนเอง ครอบครัว ชีวีต ฯลฯ
- การบริหารพื้นที่ ชุมชน เทศบาล เขตปกครอง ฯลฯ

ที่ควรแก่การสนใจเป็นพิเศษสำหรับประเทศไทย (รวมทั้งประเทศอื่น ๆ ด้วย) น่าจะได้แก่ "การบริหารชุมชน"

ในปัจจุบันเรามักได้ยินคำว่า "การพัฒนาชุมชน" และในช่วงหลัง ๆ จะมีคำว่า "การเพิ่มพลังชุมชน" ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า "Community Empowerment" และกำลังมีความพยายามโดยหลาย ๆ ฝ่ายที่จะทำให้เรื่อง "การเพิ่มพลังชุมชน" นี้เป็นวาระสำคัญในการพัฒนาประเทศ

แต่คำว่า "การพัฒนาชุมชน" และ "การเพิ่มพลังชุมชน" ยังมีความหมายแคบกว่าคำว่า "การบริหารชุมชน"

"การบริหารชุมชน" น่าจะหมายถึงว่า

- ชุมชนเป็นผู้วางแผนของชุมชน ซึ่งรวมถึงการกำหนดเป้าหมายและทิศทางของชุมชน
- ชุมชนเป็นผู้จัดระบบโครงสร้างและกลไกต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการต่าง ๆ
- ชุมชนเป็นผู้อำนวยความสะดวกและดำเนินการให้ชุมชนประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย
- ชุมชนมีระบบติดตามกำกับดูแลผลการดำเนินการเพื่อแก้ไขอุปสรรคปัญหาและหรือค้นหาแนวทางพัฒนาให้ชุมชนดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง
- การดำเนินการอื่น ๆ ตามที่ชุมชนเห็นสมควร

ในประเทศไทยขณะนี้ มีหลาย ๆ อย่างที่เกี่ยวกับชุมชนซึ่งเป็นเรื่องดี ๆ ได้แก่

- การพัฒนาชุมชน (Community Development)
- การเพิ่มพลังชุมชน (Community Empowerment)
- การวางแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง
- การจัดตั้งและพัฒนา "องค์กรชุมชน" และ "เครือข่ายองค์กรชุมชน"
- การขับเคลื่อนเรื่องของชุมชน องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน อย่างเป็น "ขบวนการ" (Movement)

การดำเนินการเหล่านี้ ดีทั้งสิ้น แต่จะดียิ่งขึ้นและดีอย่างสมบูรณ์ ถ้าได้รวมเอา "การบริหารชุมชน" เข้าเป็นส่วนหนึ่งของ "ขบวนการ" ด้วย

หมายถึงมีการศึกษาเรียนรู้เรื่อง "การบริหารชุมชน" ศึกษากรณีตัวอย่าง สร้างองค์ความรู้ สร้างการเรียนรู้ มีระบบและกลไกการจัดการความรู้ การศึกษาวิจัยค้นหารูปแบบและวิธีการที่เป็นประโยชน์ในการประยุกต์ใช้ ฯลฯ

ที่สำคัญ ต้องจัดระบบกฎหมาย ขอบบังคับ นโยบาย กลไกการบริหารงานของรัฐ ตลอดจนมาตรการส่งเสริมสนับสนุนต่าง ๆ ให้เอื้อต่อ "การบริหารชุมชน" ที่เป็นของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ประเทศไทย เดินหน้าไปค่อนข้างดีในเรื่อง "การพัฒนาชุมชน" และ "การเพิ่มพลังชุมชน"

ถ้าขับเคลื่อนเรื่อง "การบริหารชุมชน" (Community Management) เข้าไปด้วย จะทำให้เราเป็นผู้นำในเรื่องนี้ในระดับนานาชาติได้

2.3 การบริหารสังคม

คำว่า "ชุมชน" (Community) เป็นคำกลาง ๆ หมายถึงกลุ่มคนที่มีความโยงใยผูกพันกันและติดต่อสัมพันธ์กันเป็นประจำ ด้วยว่าอยู่พื้นที่บริเวณเดียวกัน หรือมีกิจกรรมบนพื้นฐานของความเชื่อ ความสนใจหรือความมุ่งหวังเดียวกัน

"ชุมชน" จึงอาจมีขนาดตั้งแต่เล็กมาก เช่น กลุ่มนักดนตรี 10 - 20 คน หรือคนที่รวมกันเป็น 1 กลุ่มบ้าน หรือ 1 หมู่บ้าน ไปจนขนาดใหญ่มากคือ คนทั้งประเทศ หรือทั้งทวีป (เช่น European Community) และแม้กระทั่งทั้งโลก (World Community)

ดังนั้น เมื่อเราใช้ศาสตร์การบริหาร ประยุกต์เข้ากับชุมชนเป็น "การบริหารชุมชน" ได้ เราก็สามารถพัฒนาหลักการและวิธีการ "การบริหารสังคม" (Society หรือ Societal Management) ได้เช่นกัน ในลักษณะที่เป็น

- การบริหารสังคมทั้งสังคม (Total Society Management)
- การบริหารของสังคม โดยสังคม เพื่อสังคม

ซึ่งจะต่างไปจากสิ่งที่เรียกว่า

- การบริหารประเทศ (National Administration)
- การบริหารราชการแผ่นดิน (Government Administration)
- การบริหารภาครัฐ (Public Sector Management)
- รัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration)

"การบริหารสังคม" จึงควรเทียบเคียงกับ "การบริหารองค์การ" และ "การบริหารชุมชน" โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

- การวางแผนของสังคม
- การจัดระบบโครงสร้างและกลไกในสังคม
- การบริหารและพัฒนาประชากร
- การอำนวยความสะดวกและเอื้อกระบวนการในสังคม
- การติดตามกำกับผล (เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง)

ในบทต่อ ๆ ไป จะได้นำองค์ประกอบเหล่านี้มาประยุกต์เข้ากับ "การบริหารสังคมไทย"

3. การวางแผนของสังคมไทย

3.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ประเทศไทย หรือ สังคมไทย ยังไม่เคยมีการ "วางแผนของสังคมทั้งสังคม" ที่ใกล้เคียงที่สุดคงจะเป็น "แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ" โดยเฉพาะฉบับที่ 8 และ 9 ซึ่งเป็นการวางแผนที่ประชาชนมีส่วนร่วมค่อนข้างมาก

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 77 เราควรมี "แผนพัฒนาการเมือง" ด้วยนอกเหนือจาก "แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ" แต่จนถึงบัดนี้เราก็ยังไม่เห็นหน้าตาของ "แผนพัฒนาการเมือง" ที่ชัดเจน

ในแง่ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ต้องนับว่าประเทศไทยก้าวหน้ามากที่สุดที่ประชาชนได้ร่วมกันอย่างกว้างขวางเป็นประวัติการณ์ในโลก ในการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ซึ่งเป็น "การปฏิรูปการเมือง" ไปด้วยในตัว

อีกเรื่องหนึ่งที่ประชาชนชาวไทยได้ร่วมพลังกันอย่างกว้างขวางมากเพื่อกำหนดหลักการและแนวทางใหญ่ ๆ ในสังคม คือการยกร่าง "พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ" หรือที่มีชื่อเรียกอีกอย่างว่าเป็น "ธรรมนูญสุขภาพคนไทย"

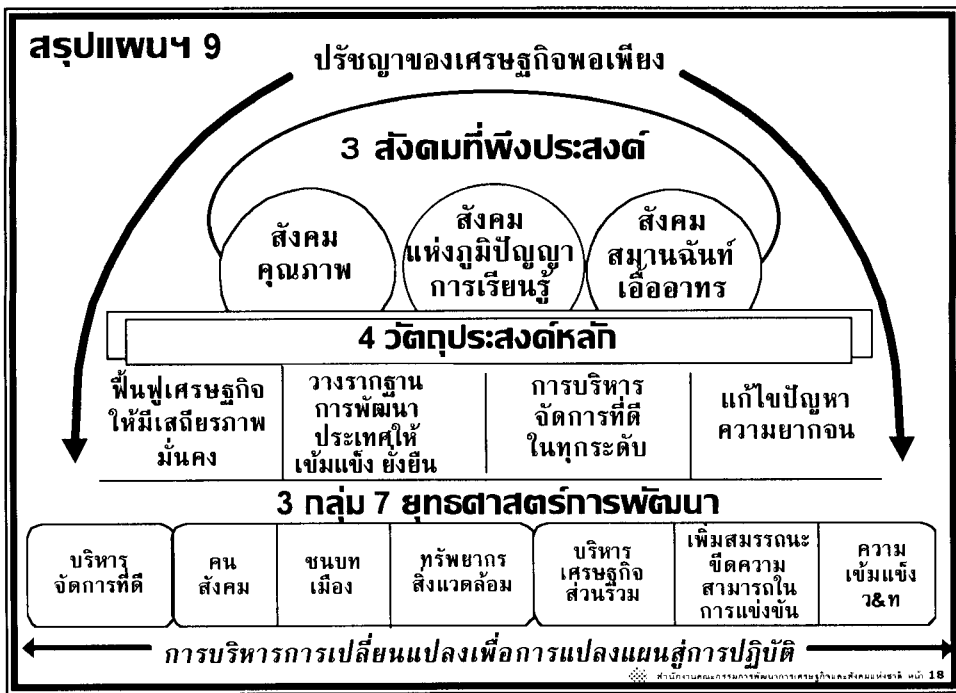
แต่ทั้งเรื่องรัฐธรรมนูญ และ "ธรรมนูญสุขภาพ" นั้น มีอาจเรียกได้ว่าเป็น "การวางแผน" ของสังคมไทย แม้จะมีการพัฒนาหลักการ เป้าหมาย แนวทาง ฯลฯ ของสังคมอยู่มากในเอกสารทั้ง 2 ฉบับดังกล่าว

กลับมาดู "แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ" โดยเจาะจงฉบับที่ประชาชนมีส่วนร่วมสูง คือฉบับที่ 8 และ 9

ทั้งสองฉบับนี้ เน้นการพัฒนาที่ "คน" เป็นศูนย์กลาง และมุ่งให้ "สังคมไทย" มีความเจริญก้าวหน้าอย่างเหมาะสม

แผน ฯ 9 ซึ่งอยู่ระหว่างการนำมาปฏิบัติในขณะนี้ มีสาระสำคัญสรุปได้ตามแผนภาพดังต่อไปนี้

มี

อาจพอกล่าวได้ว่า ทั้งในเชิงสาระและเชิงกระบวนการ แผน ฯ 8 และ 9 คงจะใกล้เคียงที่สุดกับการเป็น "แผนของสังคมไทย"

อย่างไรก็ดี ยังมีประเด็นที่ควรพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการ "วางแผนของสังคมไทย" ให้ดียิ่ง

ขึ้น

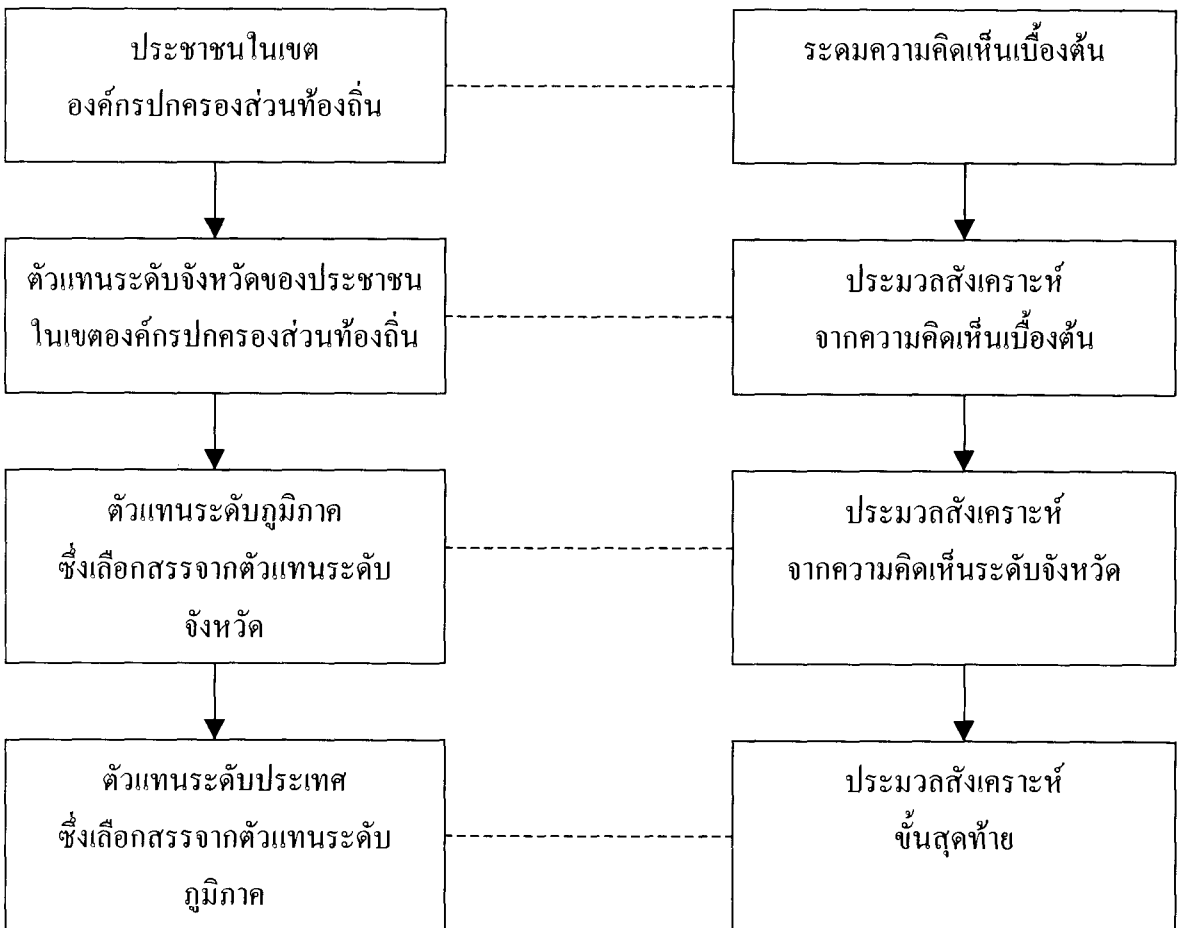
3.2 ใครควรมีบทบาทในการวางแผนของสังคม

"แผนของสังคมไทย" ควรเป็นของ "คนในสังคมไทย" และมาจาก "คนในสังคมไทย" จึงควรวางระบบให้ "คนในสังคมไทย" ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างกว้างขวางและทั่วถึงมากยิ่งขึ้นไปอีกเมื่อเทียบกับแผน ฯ 8 และ 9

วิธีที่น่าพิจารณาคือ เปิดโอกาสให้มีการระดมความคิดเห็นของ "คนในสังคม" ผ่านกลไก 2 มิติ ได้แก่

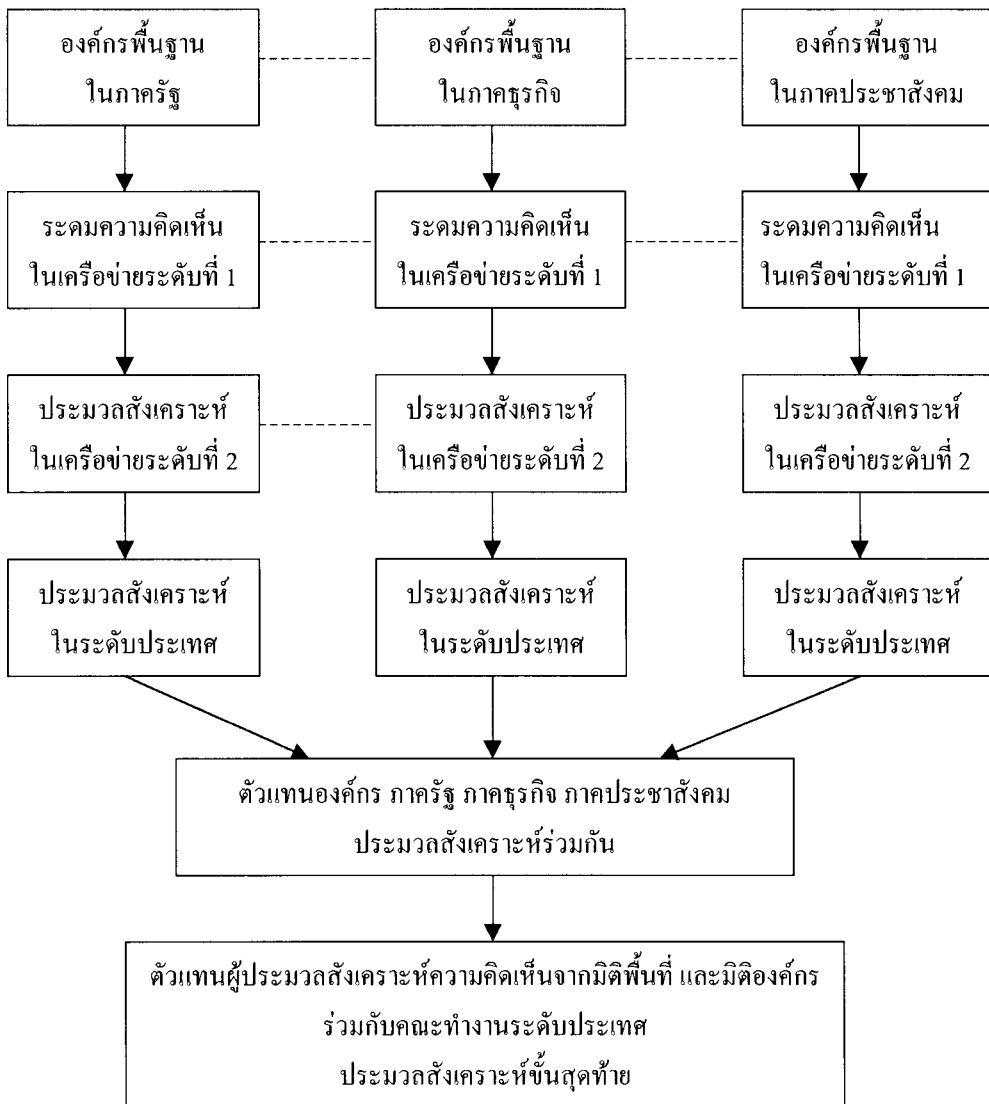
1. มิติพื้นที่
2. มิติองค์กร

ในมิติพื้นที่ ให้คนในพื้นที่ เริ่มตั้งแต่ "เขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น" ได้แก่ อบต. และเทศบาล เป็นหลัก ได้ร่วมกันระดมความคิดเห็น แล้วประมวลสังเคราะห์ขึ้นมาเป็นลำดับ ดังนี้

ในมิติองค์กร จะยากกว่ากันหน่อย เพราะองค์กรในสังคมมีความหลากหลายสลับซับซ้อนมาก แต่ "องค์กรในสังคม" ก็เป็นกลไกสำคัญ จึงต้องให้ความสำคัญและเปิดโอกาสให้ได้ระดมความคิดเห็นแล้วประมวลสังเคราะห์ขึ้นมาเป็นอีกมิติหนึ่ง สำหรับมาผสมผสานเข้ากับการระดมความคิดจากมิติพื้นที่

วิธีหนึ่งที่จะทำได้ คือให้ "องค์กรพื้นฐาน" รวมตัวกันตาม "เครือข่าย" ตามที่เห็นว่าสมควร เพื่อระดมความคิดเห็นเบื้องต้นแล้วเลือกสรรตัวแทนมาร่วมกันประมวลสังเคราะห์ความคิดเห็นในระดับที่สูงขึ้น จนถึงระดับประเทศ ดังนี้

ประเทศไทยมีประสบการณ์ในการระดมความคิดเห็นของประชาชน ตลอดจนประมวลสังเคราะห์ความคิดเห็นตามลำดับ จนถึงระดับประเทศมาแล้ว

ที่เห็นชัดเจน คือ ในการยกร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และ 9 ในการยกร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และในการยกร่าง พรบ.สุขภาพแห่งชาติ

ฉะนั้น ไม่ควรจะเป็นเรื่องยาก ที่จะระดมความคิดเห็นและประมวลสังเคราะห์ความคิดเห็นตามแนวทางที่เสนอแนะ

ซึ่งแนวทางที่เสนอแนะนั้น เป็นการเสนอ "ตุ๊กตา" ให้สะดวกในการพิจารณา ผู้พิจารณาอาจคิดต่อแล้วเลือกรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ต่างไปจาก "ตุ๊กตา" ก็ย่อมได้

เพื่อที่จะดำเนินการทั้งหมดนี้ น่าจะมี "คณะทำงานร่วม" ประกอบด้วยตัวแทนของหน่วยงานหรือองค์กรหลัก ๆ (เป็น "ตุ๊กตา" ให้พิจารณาอีกเช่นกัน) เช่น

- ตัวแทนรัฐสภา
- ตัวแทนคณะรัฐบาล
- ตัวแทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- ตัวแทนสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ
- ตัวแทนองค์กรภาคธุรกิจ
- ตัวแทนองค์กรภาคประชาสังคม
- ตัวแทนประชาชนตามมิติพื้นที่
- อื่น ๆ

มาร่วมกันกำหนด หลักเกณฑ์ วิธีการ เงื่อนไข ขั้นตอน ฯลฯ รวมทั้งเป็นผู้กำกับดูแล ใช้อำนาจประสานงาน ดำเนินงาน ฯลฯ ให้ทุกอย่างเป็นไปได้ด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุผลตามที่คาดหวัง

3.3 สาระสำคัญในแผนของสังคม

ในการกำหนด "แผนของสังคม" ซึ่งเกี่ยวข้องกับ "คนทั้งสังคม" นั้น ควรพิจารณาสาระที่สำคัญที่สุดเพียง 2 ประเด็นหลัก คือ

1. อุดมการณ์หลักของสังคม
2. เป้าหมายหลักของสังคม

ไม่จำเป็นต้องพิจารณาไกลไปถึงระดับ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี แผนดำเนินการ ฯลฯ เมื่อสังคมกำหนด "อุดมการณ์หลัก" และ "เป้าหมายหลัก" ได้แล้ว ถือเป็นภาระหน้าที่ของ รัฐบาล หน่วยงาน องค์กร ฯลฯ ที่จะกำหนดพันธกิจ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี แผนดำเนินการ ฯลฯ เพื่อร่วมกันทำให้สังคมบรรลุเป้าหมายหลักและอุดมการณ์หลักดังกล่าวนั้น

"อุดมการณ์หลัก" ของสังคม จะเป็นนามธรรมเทียบเคียงได้กับในแผน ฯ 9 ที่กำหนดให้

"ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง"

เป็นปรัชญานำทาง และมุ่งหวังให้สังคมไทยเป็น

"สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ" ใน 3 ด้านคือ

- เป็นสังคมคุณภาพ
- เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้
- เป็นสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

ส่วน "เป้าหมายหลักของสังคม" ควรเป็นรูปธรรม เช่นที่ แผน ฯ 9 กำหนดเป้าหมายที่เป็นรูปธรรมไว้ดังนี้

- ลดสัดส่วนคนยากจนให้เหลือไม่เกินร้อยละ 10
- คนไทยอายุ 15 ปีมีการศึกษาโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 9 ปี
- แรงงานไทยที่มีการศึกษาตั้งแต่มัธยมศึกษาขึ้นไปมีจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 50
- เศรษฐกิจขยายตัวโดยเฉลี่ยร้อยละ 5-6 ต่อปี
- มีการจ้างงานเพิ่มขึ้นปีละไม่ต่ำกว่า 300,000 คน
- อัตรารายได้เฉลี่ยไม่เกินร้อยละ 3.5 ต่อปี
- การเกินดุลบัญชีเดินสะพัดเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าร้อยละ 2.5 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ

ซึ่งจะเห็นว่า การกำหนดเป้าหมายเชิงรูปธรรมในแผน ฯ 9 ก่อนข้างกระเดียดไปในทางเศรษฐกิจมากกว่าทางสังคม และยังไม่ได้พุ่งเป้าไปที่ "คน" ซึ่งเป็น "ศูนย์กลางของการพัฒนา" และควรจะเป็น "เป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา"

ดังนั้น ในที่นี้จึงขอเสนอ "ตุ๊กตา" ของเป้าหมายเชิงรูปธรรมที่เน้น "คนและสังคม" เพื่อให้เป็นทางเลือกในการพิจารณา โดยนำแนวคิดเรื่อง "ความมั่นคงของมนุษย์" มาใช้

เหตุผลคือ (1) "ความมั่นคงของมนุษย์" น่าจะเป็น "เป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา" ที่มีความผสมกลมกลืนของมิติต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์ (2) มีความเป็น "ทางสายกลาง" พอสมควรระหว่างการเน้น "เศรษฐกิจ" กับการเน้นอุดมคติ เช่น "ความสุข" ซึ่งวัดยาก และประการสุดท้าย (3) น่าจะสอดคล้องกับ "ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" ได้ดี

"ตุ๊กตา" เป้าหมายหลักของสังคมที่ใช้แนวคิด "ความมั่นคงของมนุษย์" อาจมีสาระทำนองนี้

1. ความมั่นคงทางสุขภาพ เช่น

- 1.1 อัตราการตายของทารกแรกเกิด ไม่เกิน.....ต่อประชากร 1 ล้านคน
- 1.2 อัตราการเสียชีวิตจากโรคที่ป้องกันได้ ไม่เกิน.....ต่อประชากร 1 ล้านคน
- 1.3 ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลของประชาชนไม่เกินร้อยละ.....ของรายได้ประชาชาติ
- 1.4 จำนวนคนที่เป็นโรคร้ายแรง มีอัตราไม่เกิน ต่อประชากร 1 ล้านคน

2. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เช่น

- 2.1 จำนวนเด็กที่มีอาหารรับประทานไม่ครบมื้อ ไม่เกินร้อยละ.....ของจำนวนเด็กทั้งสิ้น
- 2.2 อัตราการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ไม่ต่ำกว่าร้อยละ.....ของจำนวนประชากร
- 2.3 จำนวน "คนจน" ไม่เกินกว่าร้อยละ.....ของจำนวนประชากร
- 2.4 อัตราการมีงานทำไม่ต่ำกว่าร้อยละ.....ของจำนวนประชากรวัยแรงงาน

3. ความมั่นคงทางสังคม เช่น

- 3.1 จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยมขึ้นไป ไม่น้อยกว่าร้อยละ.....ของจำนวนประชากร
- 3.2 การทำลายชีวิตตนเอง มีจำนวนไม่เกิน.....ต่อประชากร 1 ล้านคน
- 3.3 จำนวนอาชญากรรมร้ายแรง มีอัตราไม่เกิน.....ต่อประชากร 1 ล้านคน
- 3.4 กรณี "ความขัดแย้งสาธารณะ" มีจำนวนไม่เกิน..... ต่อประชากร 1 ล้านคน

4. ความมั่นคงทางการเมืองการปกครอง เช่น

- 4.1 ประชาชนที่เห็นว่า สังคมไม่มีภัยคุกคามจากการทำร้ายหรือการรุกรานของกองกำลังทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ มีจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ.....
- 4.2 ประชาชนที่เห็นว่าประเทศมีการปกครองในระบบประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างน่าพอใจ มีจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ
- 4.3 ประชาชนในท้องถิ่นที่เห็นว่าชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการปกครองและจัดการท้องถิ่นของตน มีจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ
- 4.4 กรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนมีจำนวนไม่เกิน.....ต่อประชากร 1 ล้านคน

5. ความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น

- 5.1 พื้นที่ป่าบก มีจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ.....ของพื้นที่ประเทศ
- 5.2 พื้นที่ป่าชายเลน มีจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ.....ของพื้นที่ประเทศ
- 5.3 ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมเป็นพิษหรือมลภาวะ มีจำนวนไม่เกิน.....ต่อประชากร 1 ล้านคน
- 5.4 การเสียชีวิตจากภัยธรรมชาติ มีจำนวนไม่เกิน.....ต่อประชากร 1 ล้านคน

การมี "ตุ๊กตา" ดังกล่าวข้างต้น สามารถใช้เป็นเครื่องช่วยกระตุ้นความคิด โดยผู้พิจารณาทุกระดับ ทุกกลุ่ม ไม่จำเป็นต้องเห็นคล้อยตามและอาจคิดเสนอเป้าหมายเชิงรูปธรรมเป็นอย่างอื่นก็ได้ หรือจะดัดแปลงตามที่เห็นสมควรจาก "ตุ๊กตา" ที่ยกร่างเบื้องต้นมาก็ได้

ส่วนการมีหลักการให้ตัวแทนของ "คนในสังคม" ในกลุ่มและระดับต่าง ๆ ระดมความคิดเห็นและประมวลสังเคราะห์ความคิดเห็นเฉพาะใน 2 ประเด็นหลัก คือ

- อุดมการณ์หลักของสังคม (นามธรรม)
- เป้าหมายหลักของสังคม (รูปธรรม)

จะช่วยให้การระดมความคิดเห็นและประมวลสังเคราะห์ความคิดเห็นเป็นไปได้โดยไม่ยากลำบากหรือใช้เวลาและค่าใช้จ่ายมากเกินไป แม้จะดำเนินการอย่างกว้างขวางทั่วทั้งสังคม ทั้งใน "มิติพื้นที่" และ "มิติองค์กร" ก็ตาม

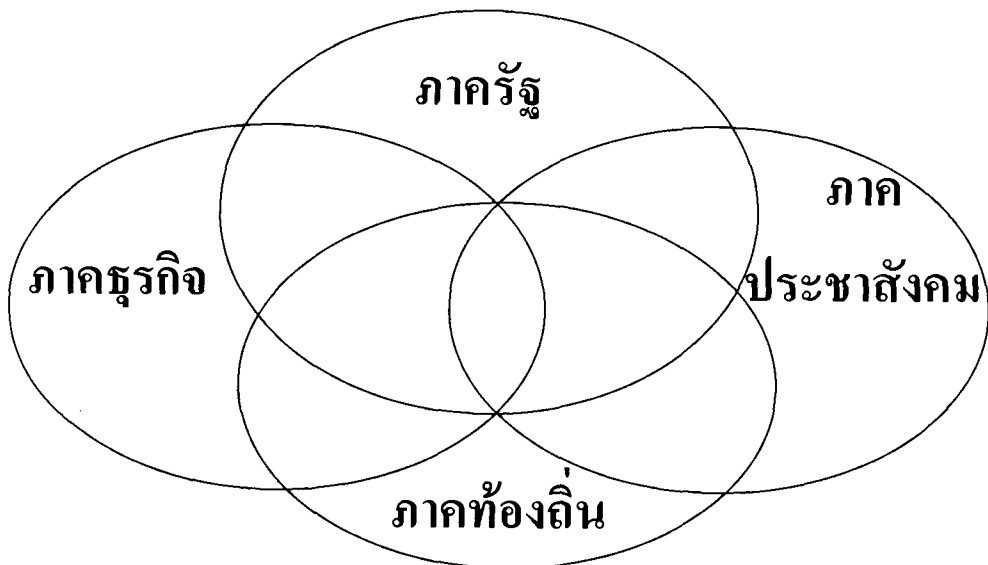
อย่างไรก็ตาม ในการระดมความคิดเห็นหรือประมวลสังเคราะห์ความคิดเห็นของแต่ละเวที หากผู้มาประชุมต้องการใช้โอกาสนั้นระดมความคิดเห็นกันเอง ในเรื่องที่ถูกถามหรือองค์กรหรือเครือข่ายของตนจะไปดำเนินการ ก็ย่อมทำได้และคงจะเป็นประโยชน์

ทั้งนี้ ควรปล่อยให้มีความคิดริเริ่ม ความสนใจ ความต้องการ ความสมัครใจโดยอิสระของผู้เกี่ยวข้องในแต่ละเวทีจะดีที่สุด ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน

4. การจัดระบบโครงสร้างและกลไกในสังคม

4.1 โครงสร้างที่สมดุลย์

เราอาจจะพิจารณาโครงสร้างและกลไกหลัก ๆ ในสังคม โดยอาศัยกรอบความคิดดังภาพนี้

นั่นคือ แบ่งโครงสร้างและกลไกหลัก ๆ ในสังคมออกเป็น

- ภาครัฐ
- ภาคธุรกิจ
- ภาคประชาสังคม
- ภาคท้องถิ่น

ซึ่ง "ภาคท้องถิ่น" นั้น อันที่จริงมี "ภาครัฐ" "ภาคธุรกิจ" และ "ภาคประชาสังคม" ทับซ้อนผสมอยู่ด้วย แต่ที่ระบุก็เพื่อให้เห็นความเป็นตัวตน ซึ่งมีความสำคัญเป็นพิเศษ พร้อมทั้งเป็นประเด็นหลักให้พิจารณาด้วย

ประเด็นที่ควรพิจารณาคือ โดยทั่วไป สังคมที่ยังอ่อนแอ มักเนื่องมาจาก "ภาคประชาสังคม" และ "ภาคท้องถิ่น" ยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร ในขณะที่ "ภาครัฐ" และ "ภาคธุรกิจ" มักเข้มแข็งกว่า

ข้อสรุปเบื้องต้น คือ สังคมควรหาทางทำให้ "ภาคประชาสังคม" และ "ภาคท้องถิ่น" มีความเข้มแข็งมากขึ้น จะทำให้เกิดความสมดุลระหว่างทั้ง 4 ภาคของสังคม พร้อมทั้งเพิ่มความเข้มแข็งมั่นคงของสังคมโดยรวมไปด้วยในตัว

เมื่อทั้ง ภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม และภาคท้องถิ่น ล้วนมีความเข้มแข็งมั่นคง พร้อมทั้งมีความสมดุลร่วมกัน ก็จะเป็นโครงสร้างและกลไกหลักเพื่อ "การบริหารสังคม" ได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพ

4.2 โครงสร้างและกลไกภาครัฐ

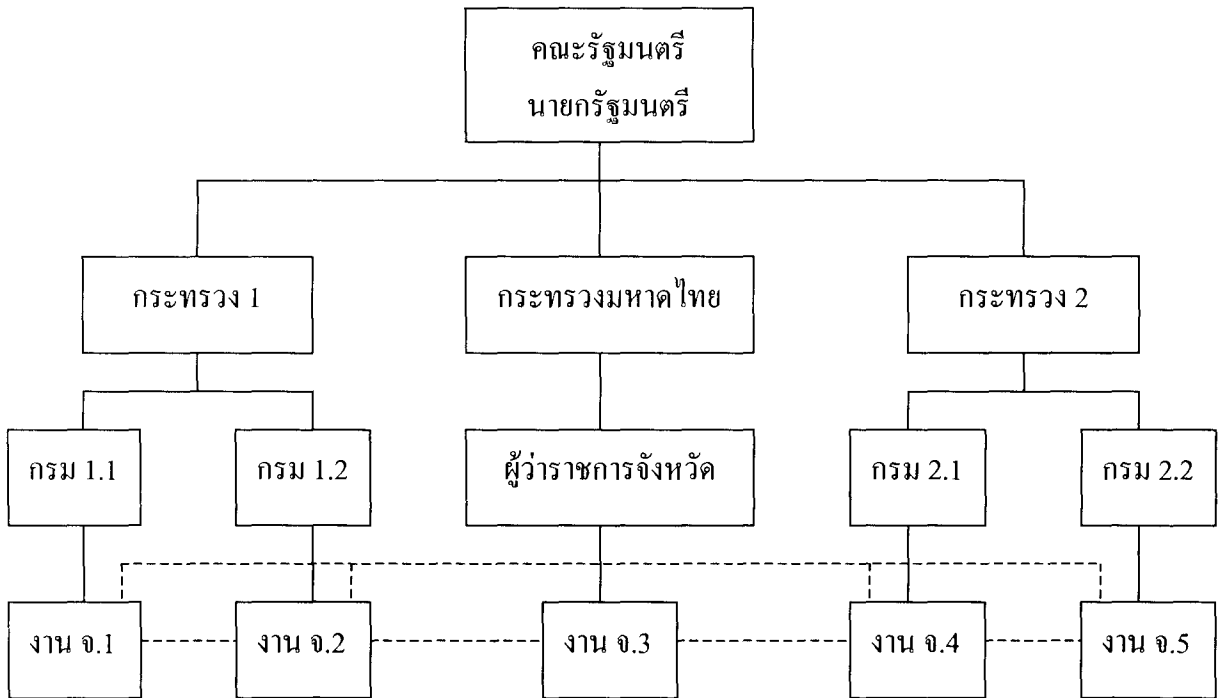
โครงสร้างและกลไกภาครัฐ มีความสำคัญมากใน "การบริหารสังคม" จึงควรคว่ามีประเด็นใดที่ควรได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษ

ในความเห็นของผม น่าจะพิจารณาการจัดนำหน้าระหว่าง

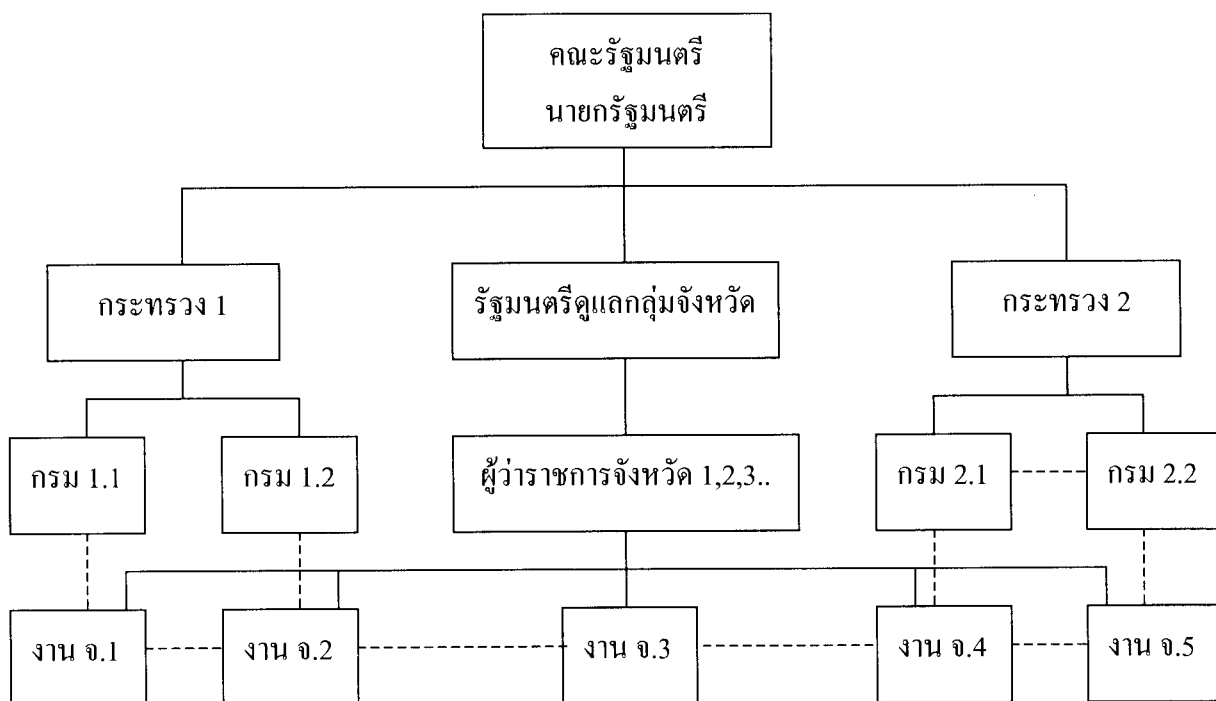
- โครงสร้างและกลไกการบริหารเชิง "หน้าที่" กับ
- โครงสร้างและกลไกการบริหารเชิง "พื้นที่"

โดยผมเห็นว่า ควรให้น้ำหนักกับ "การบริหารเชิงพื้นที่" มากขึ้น เช่น อาจปรับโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดิน ดังนี้

ภาพที่ 1 โครงสร้างปัจจุบัน
เน้นการบริหารเชิงหน้าที่เป็นหลัก

ภาพที่ 2 โครงสร้างที่อาจพิจารณาปรับใหม่
เน้นการบริหารเชิงพื้นที่ให้มากขึ้น

ตามข้อเสนอในรูปแบบ "ตุ๊กตา" เพื่อช่วยการพิจารณา นี้ จะมี "รัฐมนตรีดูแลกลุ่มจังหวัด" เช่น 6 - 12 คน

ปัจจุบันมีรองนายกรัฐมนตรีดูแลกลุ่มจังหวัด 6 คน คนหนึ่งดูแล 2 กลุ่มจังหวัด หรือ 2 เขต แต่รองนายกรัฐมนตรีมีหน้าที่สำคัญ คือ ดูแลงานตามหน้าที่ (เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม) ด้วย ฉะนั้น การจะดูแลกลุ่มจังหวัดในเชิงพื้นที่ จึงยังไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่

วิธีที่เสนอ คือให้มี "รัฐมนตรีดูแลกลุ่มจังหวัด" ถือเป็นหน้าที่หลักอย่างเดียว จะทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ และมีความรับผิดชอบต่อผลงานได้อย่างชัดเจน

สมมติว่า ให้มีรัฐมนตรีดูแลกลุ่มจังหวัดอย่างเต็มที่ 12 คน แบ่งกันดูแลคนละ 1 กลุ่มจังหวัด หรือ 1 เขต เราก็สามารถโอนบรรดารัฐมนตรีที่ดูแลกระทรวงเกินกว่า 1 คน ต่อกระทรวง ไปเป็นรัฐมนตรีดูแลกลุ่มจังหวัดได้

จะได้ผลดี 2 ต่อ คือ เพิ่มความสำคัญของการบริหารเชิงพื้นที่ พร้อม ๆ กับลดความสำคัญของการบริหารเชิงพื้นที่ไปด้วย

เพราะตามหลักการปฏิรูประบบราชการ ที่มุ่งให้กระทรวงมีขนาดเล็กลง มีบทบาทเน้นด้านนโยบายมากกว่าปฏิบัติ เน้นการส่งเสริมสนับสนุนมากกว่าการควบคุม กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ฯลฯ นั้น การมีรัฐมนตรีดูแลกระทรวงเพียง 1 คน ต่อ กระทรวง หรืออย่างมาก 2 คน ก็น่าจะเพียงพอแล้ว

อาจมีคำถามว่า การมี "รัฐมนตรีดูแลกลุ่มจังหวัด" จะมีขัดแย้งกับหลักการหรือนโยบายกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นหรือ ?

คำตอบคือ ไม่จำเป็นต้องขัดแย้ง ถ้าให้ "รัฐมนตรีดูแลกลุ่มจังหวัด" มีหน้าที่ในทางส่งเสริมสนับสนุนและเฝ้าอำนวยโดยเฉพาะในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ เป็นสำคัญ และให้มีเจ้าหน้าที่สังกัดรัฐมนตรีเพียงจำนวนน้อย ๆ ไม่ต้องมีหน่วยงานระดับกรม เพราะแต่ละจังหวัดที่อยู่ในความดูแลมีฐานะเทียบเท่ากรมอยู่แล้ว

หลักการสำคัญอีก 2 ข้อ ที่ต้องตามมาภายใต้โครงสร้างที่เสนอ คือ

1. "จังหวัด" ควรเป็น "หน่วยบูรณาการ" คล้ายๆ กับ "จังหวัดบูรณาการ" หรือ "จังหวัดซีอีโอ" กำลังมีการนำร่องอยู่ 5 จังหวัด ภายใต้รัฐบาลปัจจุบัน ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
2. ควรเร่งดำเนินการตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ มาตรา 78 ที่ กำหนดให้ ".....พัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น"

4.3 โครงสร้างและกลไกอื่น ๆ

นอกจากโครงสร้างและกลไกภาครัฐแล้ว โครงสร้างและกลไกภาคอื่น ๆ ได้แก่ ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม และภาคท้องถิ่น ล้วนมีความสำคัญ และควรมีมาตรการที่เหมาะสม เพื่อให้ทุกโครงสร้างและกลไก ถึงพร้อมด้วย

1. คุณธรรม หรือ ธรรมภิบาล
2. คุณภาพ และ
3. ประสิทธิภาพ

สำหรับโครงสร้างและกลไกภาครัฐ ควรเน้นข้อ 1. เป็นพิเศษ แต่ก็ต้องรวมข้อ 2. และ 3. ด้วย

ในกรณีโครงสร้างและกลไกภาคประชาสังคม ควรปรับปรุงกฎหมาย นโยบาย และข้อบังคับ เพื่อสนับสนุนและเอื้ออำนวยให้โครงสร้างและกลไกภาคประชาสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้น พร้อมๆ กับมีคุณภาพและคุณธรรมหรือธรรมาภิบาล คีขึ้นด้วย

ส่วนโครงสร้างและกลไกภาคท้องถิ่นขณะนี้เพิ่งจะเริ่มพัฒนาอันเนื่องจากกฎหมายและนโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

ที่ควรเร่งทำต่อไปคือ ปรับปรุงกฎหมาย นโยบาย ข้อบังคับ ตลอดจนวิธีปฏิบัติของหน่วยงานภาครัฐ ให้เอื้อต่อการกระจายอำนาจที่แท้จริงและเหมาะสมมากยิ่งขึ้น รวมทั้งให้นำไปสู่การบรรลุสภาพที่พึงปรารถนา 3 ประการ คือ คุณธรรม (ธรรมาภิบาล) คุณภาพ และประสิทธิภาพ ได้ดียิ่งขึ้น

ลักษณะสำคัญที่ควรเน้นสำหรับโครงสร้างและกลไกภาคท้องถิ่น คือ ความผสมผสานกลมกลืนเป็นเอกภาพ ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของท้องถิ่น ได้แก่

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ชุมชนท้องถิ่น
- องค์กรชุมชนของท้องถิ่น
- ธุรกิจท้องถิ่น
- สถาบันท้องถิ่น
- ประชาสังคมท้องถิ่น
- ประชาชนของท้องถิ่น

โดยให้ท้องถิ่นมีทั้ง "ขอบเขตอำนาจ" และ "พลังความสามารถ" ในการบริหารจัดการเรื่องต่างๆ ของท้องถิ่นอย่างเป็นอิสระ อย่างเพียงพอ และอย่างเหมาะสม

ทั้งนี้ โดยหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกท้องถิ่น ควรเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนหรือเอื้ออำนวยเป็นสำคัญ ไม่มาเป็นผู้สั่งการ ควบคุม หรือชี้นำ

และในกรณีที่มีหน่วยงานภายนอกท้องถิ่นหลายหน่วยงานมาเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนหรือเอื้ออำนวย หน่วยงานเหล่านั้นก็ควรประสานงาน ประสานกำลังคน ตลอดจนประสานงบประมาณ ให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อีกด้วย

นอกจากนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็ก หรือ ระดับพื้นฐาน เช่น อบต. และเทศบาล ก็ควรมีการประสานโยงโยกันเป็นระบบหรือเครือข่ายการบริหารท้องถิ่นที่ใหญ่ขึ้น เช่น ระดับจังหวัด ซึ่งอาจให้อยู่ภายใต้การประสานของ อบจ. หรือ "องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่" ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 78 เป็นต้น

5. การบริหารและพัฒนาประชากร

5.1 คนเป็นทั้งตัวตั้งและปัจจัย

"คน" เป็นเจ้าของสังคม ดังนั้น "คน" จึงเป็น "ตัวตั้ง" ในการบริหารสังคม นั่นคือ เป็นผู้กำหนดอุดมการณ์ หลักการ เป้าหมาย และวิธีการ ในการบริหารสังคม และเป็นผู้คาดหวัง "ผลลัพธ์" จากการบริหารสังคม

แต่ขณะเดียวกัน "คน" ก็คือ "ปัจจัย" สำคัญประการหนึ่งในการดำเนินการต่างๆ ของสังคม เพื่อให้บรรลุผลตามที่คาดหวัง

ใน "กระบวนการบริหารสังคม" ที่เกี่ยวข้องกับ "คน" จึงต้องคำนึงถึงความเป็น "ทวิลักษณ์" คือเป็นสองอย่างในสิ่งเดียวกัน นี้ไว้เสมอ

ในฐานะ "ตัวตั้ง" "คน" ต้องมาคิดร่วมกัน หาความตกลงร่วมกัน ตามมิติพื้นที่ และมิติองค์กร เพื่อให้ได้มาซึ่ง อุดมการณ์ หลักการ เป้าหมาย วิธีการ ฯลฯ ที่จะนำไปใช้ ทั้งในภาพใหญ่ของสังคมโดยรวม และในภาพย่อยของแต่ละพื้นที่ และแต่ละองค์กร

ส่วนในฐานะ "ปัจจัย" ก็ต้องพิจารณาว่า "คน" ควรมี

- จำนวน
- โครงสร้างอายุ
- การกระจายตัว
- อัตราการเพิ่ม
- คุณภาพ
- การพัฒนาระยะใกล้
- การพัฒนาระยะไกล
- ฯลฯ

อย่างไรบ้าง จึงจะมีส่วนช่วยให้ "การบริหารสังคม" ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้ เป็นอย่างดีที่สุด

ประเด็นเรื่อง "จำนวน" ของประชากรที่เหมาะสม คงจะมีความซับซ้อน ละเอียดอ่อน และนำไปสู่การโต้เถียง ได้มาก แต่ก็ยังเป็นประเด็นสำคัญทีเดียว

เพราะจำนวนประชากรที่มาก ทำให้เป็นแรงกดดันด้านทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมทั้งสร้างปัญหาด้านคุณภาพของประชากรเอง มากกว่าถ้าประชากรมีจำนวนน้อย

แต่การจงใจทำให้ประชากรมีจำนวนน้อย จะเกิดประเด็นด้านกำลังแรงงาน และผลต่อเนื่องถึงกำลังการผลิตของระบบเศรษฐกิจ ด้านความมั่นคงของชาติ ด้านสัดส่วนประชากรวัยแรงงานกับพื้นวัยแรงงาน และด้านการปรับตัวของสังคม

สังคมไทยจึงต้องเลือกระหว่างทาง 3 แพร่งหลัก ๆ ได้แก่

- ปล่อยให้ประชากรเพิ่มจำนวนต่อไป
- มุ่งให้ประชากรมีจำนวนคงที่ (ไม่เพิ่มไม่ลด)
- จงใจทำให้ประชากรมีจำนวนลดลงอย่างเหมาะสม

เพื่อจะตอบประเด็นสำคัญนี้ด้วยความมั่นใจ คงจะต้องมีการศึกษาวิจัยและระดมความคิดเห็นร่วมกันให้มากที่สุด

ที่แน่ ๆ คือ ไม่ควรปล่อยให้

- สถานการณ์นำสังคม แต่
- สังคมควรหาทางนำสถานการณ์

5.2 ระบบการพัฒนาประชากร

ไม่ว่า "จำนวน" ประชากรจะเป็นอย่างไร สังคมควรต้องเน้น "คุณภาพ" ของประชากรอยู่เสมอ

นั่น ก็คือ "ระบบการพัฒนาประชากร" นั่นเอง ซึ่งมีความหมายกว้างกว่าและมากกว่าคำว่า "ระบบการศึกษา"

"ระบบการพัฒนาประชากร" น่าจะรวมถึง

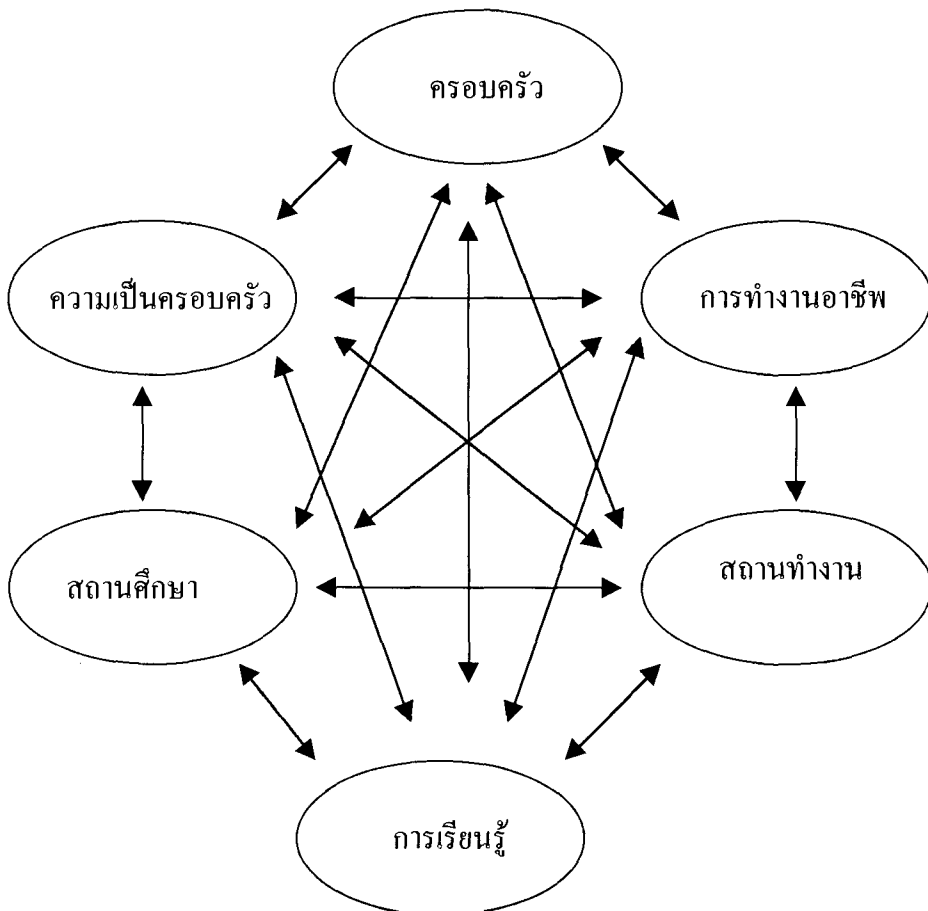
- การเตรียมตัวของหญิงและชายก่อนคิดมีครอบครัวด้วยกัน
- การเตรียมตัวของผู้ที่จะเป็นมารดาและบิดาก่อนบุตรถือกำเนิด
- การเลี้ยงดูบุตรในทุกช่วงของวัย
- การพัฒนาครอบครัวและชุมชนให้เป็นกลไกพัฒนาคน
- การพัฒนาระบบการศึกษา
- การพัฒนาระบบการฝึกอบรม

- การพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- ฯลฯ

ทั้งหมดนี้ คงเท่ากับและมากกว่า " การปฏิรูปการศึกษา " ที่สังคมไทยกำลังดำเนินการอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องดี ควรดำเนินการต่อไป และควรพยายามทำให้ดียิ่งขึ้นไปอีก

แต่ก็ยังมีประเด็นน่าพิจารณาอีกประเด็นหนึ่ง ว่าด้วยบทบาทของและปฏิสัมพันธ์ ระหว่าง " ครอบครัว " "สถานศึกษา" และ "สถานทำงาน"

ดังอาจแสดงด้วยภาพดังนี้

ในสังคมทุกวันนี้ "ครอบครัว" "สถานศึกษา" และ "สถานทำงาน" มักแยกจากกัน ทำให้ "ความเป็นครอบครัว" "การเรียนรู้" และ "การทำงานอาชีพ" แยกจากกันไปด้วย ควรหรือไม่ที่จะทำให้องค์ประกอบทั้ง 6 ตามภาพข้างบนนี้อยู่ด้วยกันมากยิ่งขึ้น นั่นคือ

- ทำให้ใน " ครอบครัว " มี " การเรียนรู้ " และ " การทำงานอาชีพ " มากขึ้น
- ทำให้ใน " สถานศึกษา " มี " การทำงานอาชีพ " และ " ความเป็นครอบครัว " มากขึ้น และ
- ทำให้ใน " สถานทำงาน " มี " ความเป็นครอบครัว " และ " การเรียนรู้ " มากขึ้น

การจัดบทบาทและปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่าง " ครอบครัว " " สถานศึกษา " และ " สถานทำงาน " น่าจะช่วยให้ " การพัฒนาประชากร " บรรลุผลดียิ่งขึ้น

พร้อมกันนั้น ก็น่าจะทำให้ " คน " และ " ครอบครัว " มีความสุข ความสามารถ และบรรลุผลที่ต้องการ ได้ดีขึ้นด้วย

แนวโน้มในโลก คือ ประเทศต่าง ๆ จะแข่งขันกันมากทางเศรษฐกิจและการค้า

ทำให้ประเทศอย่างประเทศไทยเรา ต้องนำเอายุทธศาสตร์ " เพิ่มความสามารถในการแข่งขัน " มาเป็นส่วนหนึ่งของ " วาระแห่งชาติ " เช่นที่ ทำอยู่ในปัจจุบัน

ได้มีนักวิชาการระดับโลกมาแนะนำให้ประเทศไทยเพิ่มความพยายามในการผลิต วิศวกร นักเทคโนโลยี นักสารสนเทศและการสื่อสาร นักวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะนักวิทยาศาสตร์ชีวภาพ ให้มากขึ้น กว้างขวาง และมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถแข่งขันกับนานาชาติและนำประเทศสู่การเป็น " ประเทศพัฒนาแล้ว " ได้เร็วยิ่งขึ้น

คำแนะนำเช่นนี้ ควรได้รับความสนใจ และได้รับการพิจารณาโดยสังคมไทยแน่นอน อย่างไรก็ตาม ใดก็ตาม ต้องไม่ลืมพิจารณาเรื่องนี้ภายใต้บริบทของประเทศไทย และภายใต้กรอบการบริหารสังคม" ที่คำนึงถึง " อุดมการณ์ " และ " เป้าหมาย " ของสังคมไทย ตามที่จะได้มีการหาข้อสรุปหรือ " ข้อตกลง " ร่วมกัน ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในสังคมของเรา

ตัวอย่างเช่น หากเรายังใช้ " ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง " เป็นปรัชญานำทาง และหรือเราเน้น " ความมั่นคงของมนุษย์ " เป็นเป้าหมายหลักของสังคม เราอาจไม่จำเป็นต้องมี " การเติบโตทางเศรษฐกิจ " สูงนัก

นั่นคือ เรามุ่งสร้าง ความสุข ความสันติ ความมั่นคง ความพอเพียง ความพอประมาณ ความสมดุล มากกว่า การเน้นความร่ำรวย ความมั่งคั่ง การเติบโตสูง ฯลฯ ซึ่งอาจไม่นำไปสู่ความสันติสุขและความมั่นคงเท่าใดนัก

แต่ก็ไม่จำเป็นต้องหมายความว่า เราจะไม่มุ่งสร้าง วิศวกร นักเทคโนโลยี นักสารสนเทศและการสื่อสาร นักวิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ รวมทั้งและโดยเฉพาะสาขาชีวภาพ

เรายังคงทำเช่นนั้นได้ และน่าจะต้องพยายามทำด้วย เพียงแต่เราควรมีความชัดเจนในแนวทางการใช้ประโยชน์จากบุคลากรเหล่านั้นให้สอดคล้องกับ "อุดมการณ์" และ "เป้าหมาย" ในการบริหารสังคมไทย ให้ได้เป็นอย่างดีที่สุด

6. การอำนวยการและเอื้อกระบวนการในสังคม

6.1 ภาวะผู้นำในสังคม

สังคมมีขนาดใหญ่ ซับซ้อน หลากหลาย และอยู่ย่ำ

"การบริหารสังคม" ให้เคลื่อนไปในทางที่จะบรรลุเป้าหมายได้ดีที่สุด จำต้องอาศัยการมีผู้นำ" หรือ "ภาวะผู้นำ" ที่กระจายตัวอย่างกว้างขวางอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้ครบทั้งใน

- ภาครัฐ
- ภาคธุรกิจ
- ภาคประชาสังคม
- ภาคท้องถิ่น

"ผู้นำ" คือผู้ที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มคนหรือหมู่ชนในลักษณะที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

"ผู้นำ" อาจมีลักษณะแบบใดแบบหนึ่ง ดังนี้

- แบบเผด็จการ
- แบบอุปถัมภ์
- แบบ харิอ
- แบบมีส่วนร่วม

เพื่อประโยชน์ใน "การบริหารสังคม" ซึ่งเกี่ยวข้องกับคนหลากหลาย จำนวนมาก เราน่าจะต้องการ "ผู้นำแบบมีส่วนร่วม" มากกว่าแบบอื่น

ดังมีคำกล่าวว่

"ผู้นำที่ยอดเยี่ยมนั้น เมื่อภารกิจของเขาประสบความสำเร็จ ลูกทีมจะพูดว่า : เราทำกันเอง"

ในสังคมไทย มี "ผู้นำโดยธรรมชาติ" และ "ผู้นำที่ได้รับการฝึกฝน" อยู่จำนวนมิใช่น้อย แต่น่าจะยังไม่พอ

ยังสมควรต้องเร่งพัฒนา "ผู้นำ" และ "ภาวะผู้นำ" ให้

- มีจำนวนมากขึ้น
- มีคุณภาพดีขึ้น
- กระจายตัวกว้างขวางยิ่งขึ้น
- เชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายมากขึ้น
- สร้างผู้นำรุ่นใหม่เพื่ออนาคตมากขึ้น

ควรมี "โครงการ" หรือ "หลักสูตร" พัฒนาผู้นำที่หลากหลาย กระจายอยู่ทั่วไปในสังคม ทั้งในภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม และภาคท้องถิ่น

ซึ่ง "ผู้นำที่พึงปรารถนา" นั้น นอกจากต้องมี "ภาวะผู้นำ" เป็นพิเศษแล้ว ก็น่าจะต้องมีคุณภาพพื้นฐาน 3 ประการด้วย คือ

1. คุณธรรม ทั้งในตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อส่วนรวม
2. ความสามารถ ทั้งในด้านทักษะเฉพาะตัว ด้านมนุษยสัมพันธ์ และด้านการบริหาร
3. สุขภาวะ ทั้งทางกาย สมอง และใจ

6.2 การมีส่วนร่วมของคนในสังคม

สังคมจะพัฒนาไปได้อย่าง "บูรณาการ" และอย่าง "สมบูรณ์" จำต้องให้คนในสังคมมีบทบาท ร่วมกันในการพัฒนานั้น โดยเฉพาะ ควรมีบทบาท

- ร่วมคิด
- ร่วมดำเนินการ
- ร่วมรับประโยชน์
- ร่วมติดตามกำกับผล
- ร่วมแก้ปัญหาและพัฒนาต่อเนื่อง

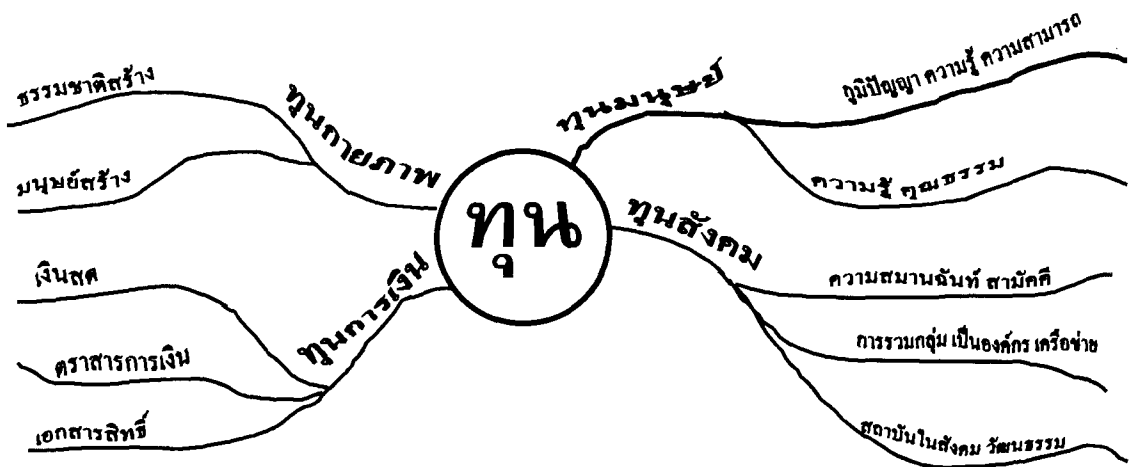
คงมิใช่ทุกเรื่อง ทุกเวลา แต่ตามควรแก่กรณี

การมีบทบาทร่วมกัน สามารถทำให้เกิดพลัง เกิดการบูรณาการ เกิดความงาม เกิดความสุข เกิดปัญญา และนำไปสู่ความสำเร็จที่น่าพึงพอใจร่วมกัน

ความสามารถในการรวมตัวของหมู่ชนอย่างมีพลัง เป็น "ทุนทางสังคม" ซึ่งมีคุณค่ามาก ทั้งในทางจิตใจ ทางสังคม ทางการเมืองการปกครอง และทางเศรษฐกิจ

ได้มีบทวิจัยแสดงให้เห็นแล้วว่า "ทุนทางสังคม" ทำให้เศรษฐกิจดี สังคมดี และการเมืองดี

"ทุนทางสังคม" หรือ "ทุนสังคม" เป็น "ทุน" ที่สำคัญประเภทหนึ่ง นอกเหนือไปจาก "ทุนกายภาพ" "ทุนการเงิน" และ "ทุนมนุษย์" ซึ่งอาจแสดงการจำแนก "ทุน" ด้วยภาพนี้

ดังนั้น จึงควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในสังคม ในลักษณะที่เป็นการรวมตัวกัน และมีบทบาทร่วมกัน ให้เกิด "ทุนทางสังคม" ที่มากขึ้นและดีขึ้นด้วย

"การมีส่วนร่วมของคนในสังคม" ยังอาจเป็นได้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะทั่วไป และ ลักษณะเฉพาะกรณี

ใน ลักษณะทั่วไป ควรส่งเสริมให้ประชาชนทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมใน "การบริหารสังคม" ตั้งแต่ในขั้น "วางแผนของสังคม" ดังที่ได้เสนอแนะในบทที่ว่าด้วย "การวางแผนของสังคม" ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน ทั้งในสายพื้นที่ และสายองค์กร มีส่วนร่วมในการวางแผนของสังคม

นอกจากมีส่วนร่วมในการวางแผนของสังคมแล้ว ประชาชนทั้งที่จัดสายตามพื้นที่ และจัดสายตามองค์กร ควรมีส่วนร่วมในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่สังคมร่วมกันกำหนด

และควรมีส่วนร่วมในการสะท้อน หรือเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่กระทบต่อการบรรลุเป้าหมายของสังคม รวมถึงการดำเนินการตาม "แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ" ที่กำหนดไว้เป็นหมวด 5 ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นต้น

เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของคนในสังคมในวัยต่าง ๆ จึงควรมีกลไกและหรืองบประมาณ ให้ "ประชาคม" ทั้งในสาย "พื้นที่" และสาย "องค์กร" ได้มีการระดมความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น

- ทางสื่อมวลชน
- เสนอต่อรัฐบาล
- เสนอต่อหรือผ่านสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- เสนอต่อหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องเฉพาะเรื่อง

สำหรับการมีส่วนร่วมใน ลักษณะเฉพาะกรณี นั้น ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวกับกรณีใดกรณีหนึ่ง ซึ่งกระทบหรืออาจกระทบต่อประชาชนจำนวนหนึ่ง เช่น

- กรณีโครงการสาธารณะ (เช่น โรงไฟฟ้า ท่อก๊าซ ฯลฯ)
- กรณีโครงการของรัฐกิจ (เหมืองแร่ โรงงาน การกำจัดน้ำเสีย ฯลฯ)
- กรณีโครงการท้องถิ่น (การกำจัดขยะ การทำเหมืองฝาย ฯลฯ)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในกรณีเช่นนี้ มีความสำคัญในสังคมและน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของ “การบริหารสังคม” ที่ดี

ซึ่งจะนำไปสู่ความราบรื่น สม่ำเสมอ และความสมประโยชน์ร่วมกันของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม อันจะเป็นผลดีต่อสังคม ทั้งในด้านจิตใจ สังคม การเมืองการปกครอง และเศรษฐกิจ

ดังนั้น น่าจะมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกฎหมายลูกของรัฐธรรมนูญ เพื่อกำหนดหลักการ แนวทาง กลไก วิธีการ ฯลฯ ที่ชัดเจนและเจาะจงในเรื่องดังกล่าว เพื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะได้นำไปปฏิบัติให้บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและเหมาะสม

6.3 การสร้างความสมานฉันท์ในสังคม

ในการ “บริหารสังคม” และการ “เพิ่มพลังสังคม” เพื่อให้นำไปสู่การบรรลุผลที่พึงปรารถยานั้น ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะเอื้ออำนวยได้มาก คือ

ความสมานฉันท์ในสังคม

สังคมไทยมีเอกลักษณ์โดดเด่นในเรื่องสมานฉันท์และเอื้ออาทรอยู่แล้วดังปรากฏอยู่ในคำพูด เช่น

- น้ำใจคนไทย
- ยิ้มสยาม
- ประเพณีไทยแท้แต่โบราณ ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ
- ฯลฯ

ในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2542 ณ สีหบัญชร แห่งพระที่นั่งอนันตสมาคม เนื่องในพระราชวโรกาสทรงพระชนมายุ 6 รอบ มีความตอนหนึ่งว่า

“.....ข้าพเจ้าระลึกคุณธรรมข้อหนึ่ง ที่อุปถัมภ์และผูกพันคนไทยให้รวมกันเป็นเอกภาพ สามารถดำรงชาติบ้านเมืองให้มั่นคงเป็นอิสระยั่งยืนมาช้านาน คุณธรรมข้อนั้นคือ “ไมตรี” ความมีเมตตาหวังดีให้กันและกัน....”

ดังนั้น จึงไม่น่าจะเป็นการยากที่จะส่งเสริมสนับสนุน ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทร ความมีน้ำใจไมตรี และความ “รู้จักสามัคคี” ให้มีเพิ่มมากขึ้น แพร่ขยายกว้างขวางมากขึ้นชัดเจนหนักแน่นมากขึ้น และคงทนถาวรมากขึ้นใน

- ทุกกลุ่มอายุ
- ทุกกลุ่มอาชีพ
- ทุกพื้นที่
- ทุกองค์กร
- ทุกวงการ
- โดยเฉพาะในกลุ่ม “ผู้นำ” ในสังคม ทั้งใน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม และภาคท้องถิ่น

ขณะเดียวกัน ต้องยอมรับว่า สังคมไทยยังมี ความขัดแย้งที่บั่นทอน การเป็นปฏิปักษ์ ความก้าวร้าว ฯลฯ อยู่มีใช่น้อย

จึงจำเป็นต้องมีมาตรการ ป้องกันปัญหาความขัดแย้งที่บั่นทอน และแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่บั่นทอน อย่างเป็นระบบ รวมถึง

- ระบบการจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี (Conflict management)
- ระบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการที่กระทบต่อประชาชน (Public participation)
- ระบบการปรึกษาประชาชน (Public consultation)
- ระบบ "เจ้าโคตร" (ในภาคอีสานของประเทศไทย)
- ระบบการไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท (Alternative dispute resolution) เป็นต้น

รวมทั้งควรมีการให้การศึกษารเรียนรู้แก่ประชาชน จัดการฝึกอบรม และสร้างผู้ชำนาญการ หรือผู้เอื้อกระบวนการ (Facilitator) ในเรื่องเหล่านี้ให้กว้างขวางและมากอย่างเพียงพอ

7. การติดตามกำกับผลของสังคม

7.1 ความสำคัญของตัวชี้วัดผลการดำเนินการ

เมื่อสังคมมี

- การวางแผนของสังคม
- การจัดระบบโครงสร้างและกลไกในสังคม
- การบริหารและพัฒนาประชากร
- การอำนวยความสะดวก

ข้อสุดท้ายซึ่งสำคัญมาก คือ ต้องมี

- การติดตามกำกับผล

เพื่อจะรู้ว่าที่ดำเนินการไปทั้งหมด ก่อให้เกิดผลอย่างไรบ้าง เป็นไปตามเป้าหมายมากน้อยเพียงใด นำพามาใจมากน้อยเพียงใด มีอะไรเป็นข้อคิด เป็นบทเรียนอย่างไร ควรนำข้อมูลและข้อคิดที่ได้ไปดำเนินการอย่างไรบ้าง เช่น ในการแก้ไขปัญหาที่ประสบ ในการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาใหม่ หรือในการปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

ทั้งหลายทั้งปวงนี้ จะเป็นไปได้ดีมาก ถ้ามี

ตัวชี้วัดผลการดำเนินการ

ตัวชี้วัดผลการดำเนินการ ควรเป็นรูปธรรมจึงจะวัดได้ชัดเจนและควรมีทั้ง

- ตัวชี้วัดผลการดำเนินการเบื้องต้น หรือ "ผลผลิต" (Output)
- ตัวชี้วัด "ผลลัพธ์" ที่ตามมา (Outcome)
- ตัวชี้วัด "ผลกระทบ" ขั้นสุดท้าย (Impact)

เราสามารถมีตัวชี้วัดได้มากมาย แต่ไม่ควรมากจนเกินไป และตัวชี้วัดอาจอยู่ในรูปใดรูปหนึ่ง เช่น

- ตัวชี้วัดตามประเด็น
- ตัวชี้วัดตามกลุ่มคน
- ตัวชี้วัดตามเครือข่ายองค์กร
- ตัวชี้วัดตามพื้นที่
- ตัวชี้วัดภาพรวมทั้งสังคมหรือประเทศ

จะอย่างไรก็ตาม ที่ต้องมีและควรมีแน่ ๆ คือ

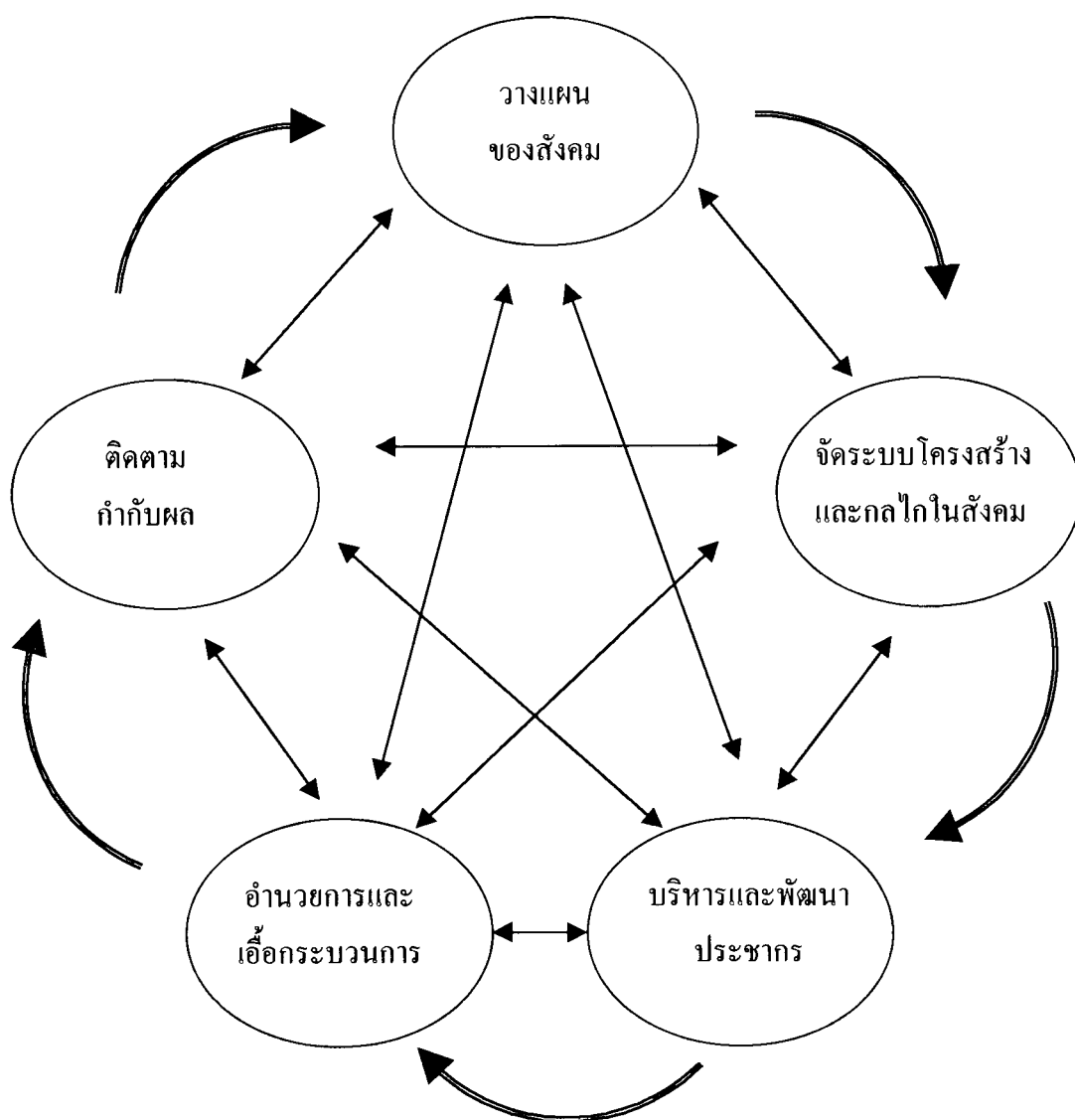
ตัวชี้วัดผลสุดท้ายของการพัฒนาหรือของการบริหารสังคม

ซึ่งควรจะสอดคล้องกับตัวชี้วัดที่กำหนดเป็น "เป้าหมายหลักของสังคม" ในขั้นตอนการวางแผนของสังคมดังกล่าวแล้วในบทที่ 3

เพื่อให้ได้ตัวชี้วัดที่ดีที่สุด มีความหมาย มีคุณค่า และมีพลังในการสร้างการพัฒนาหรือนำสู่การเปลี่ยนแปลง ควรมีการศึกษาวิจัยและระดมความคิดเห็นในหมู่ผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นระยะ ๆ เพื่อทดสอบความเหมาะสมและหรือปรับปรุงพัฒนาตัวชี้วัดให้ดียิ่งขึ้นไปอีก

7.2 วงจรและปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการบริหารสังคม

การบริหารสังคมเป็นกระบวนการ ซึ่งมีองค์ประกอบอย่างน้อย 5 ส่วนหลัก ๆ ดังกล่าวแล้ว องค์ประกอบทั้ง 5 ส่วนนี้ มีความเป็นวงจร พร้อม ๆ กับมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างเป็นพลวัตและต่อเนื่อง ดังอาจแสดงด้วยภาพต่อไปนี้

ทุกองค์ประกอบและทุกขั้นตอนถือว่าสำคัญทั้งสิ้น

ที่สำคัญซ่อนความสำคัญในทุกองค์ประกอบและทุกขั้นตอน คือ

- การมีส่วนร่วมของคนในสังคม
- การเรียนรู้และพัฒนาาร่วมจากการมีกิจกรรมร่วมกัน
- การมีมิติต่อกัน ซึ่งนำไปสู่ความเอื้ออาทร ความสมานฉันท์ และความสามัคคี

ซึ่งทั้งหมดนี้ คือ "ทุนทางสังคม" อันจะนำไปสู่พลังที่ยิ่งใหญ่ของสังคมและภายในสังคม

สำหรับกระบวนการติดตามกำกับผล ควรดำเนินการแบบมีส่วนร่วม ทั้งในภาพย่อยและภาพใหญ่หรือภาพรวม

ในภาพย่อยอาจติดตามกำกับตามประเด็น หรือตามกลุ่มคนหรือตามเครือข่ายองค์กรหรือตามพื้นที่ย่อย

ส่วนในภาพใหญ่หรือภาพรวม ควรทำร่วมกันทั้งประเทศ โดยมีตัวแทนจากภาคส่วนต่าง ๆ ให้ครบถ้วนเพียงพอ ทั้งตัวแทนในมิติพื้นที่ และตัวแทนในมิติประเด็น มาร่วมกันทำการติดตามกำกับผล ทั้งในรูปแบบการทำงานและประชุมสัมมนา

หน่วยงานหรือองค์กรที่จะประสานสนับสนุนในเรื่องนี้ น่าจะได้แก่

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)
- สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สป.)
- เครือข่ายองค์กรภาคประชาชนเชิงพื้นที่
- เครือข่ายองค์กรภาคประชาชนเชิงประเด็น
- รัฐสภา เป็นต้น

และต้องไม่ลืมว่า คุณค่าของกระบวนการติดตามกำกับผล มีโชอยู่ที่การค้นหาคำพิพลาตบคพร่อง แต่อยู่ที่การเป็นเครื่องมือ ช่วยให้

- สังคมสามารถเฝ้าระวังและใช้ความพยายามให้บรรลุเป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น
- สังคมได้เรียนรู้และพัฒนาตนเอง ให้มีพลังความสามารถดียิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง

8. บทส่งท้าย

8.1 การบริหารสังคมโลก

หลักการและกระบวนการบริหารสังคม น่าจะใช้ได้กับ

- ประเทศเล็ก
- ประเทศใหญ่
- กลุ่มประเทศ เช่น ประชาคมยุโรป อาเซียน
- ทวีป
- โลก

อันที่จริง ก็ได้มีการใช้คำเหล่านี้ คือ

- สังคมโลก (World society, Global society)
- ประชาคมโลก (World community, Global community)
- หมู่บ้านโลก (Global village)

ดังนั้น น่าจะเป็นที่หวังว่า ในวันหนึ่งข้างหน้า โลกทั้งโลก จะหันหน้ามาพยายาม "บริหารสังคม" ด้วยกัน นั่นคือ

1. มีการวางแผนสังคมโลกร่วมกัน กำหนดสภาพของสังคมที่พึงปรารถนาร่วมกัน อย่างน้อยก็ระบุว่า

- อุดมการณ์หลักร่วมกันคืออะไร เช่น อยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางความหลากหลาย
- เป้าหมายหลักของสังคมโลกมีอะไรบ้าง เช่น อัตราการตายของทารกแรกเกิดไม่เกินเท่าไร คนมีอาหารไม่พอรับประทานมีไม่เกินเท่าไร คนมีที่อยู่อาศัยไม่มั่นคงมีไม่เกินเท่าไร ความขัดแย้งด้วยอาวุธกระทบคนไม่เกินเท่าไร เป็นต้น

2. มีการจัดระบบโครงสร้างและกลไกของสังคมโลก เช่น ปรับปรุงโครงสร้างและกลไกขององค์การสหประชาชาติ ปรับปรุงกลไกการจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี ปรับปรุงโครงสร้างและกลไกทางเศรษฐกิจและการค้าของโลก พัฒนาองค์กรและกลไกที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนและผสมผสานทางวัฒนธรรมของสังคมโลก เป็นต้น

3. มีการบริหารและพัฒนาประชากรของโลก เช่น การศึกษาวิจัยและระดมความคิดแบบทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ในเรื่องจำนวนและการกระจายตัวของประชากรที่เหมาะสม การเร่งรัดขยายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึงประชากรทั้งโลก การเร่งรัดพัฒนาสุขภาพและการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้แก่ประชากรกลุ่มผู้มีโอกาสน้อย เป็นต้น

4. มีการอำนวยความสะดวกและเอื้อกระบวนการในสังคมโลก เช่น พัฒนาให้มีผู้นำซึ่งมีคุณภาพเหมาะสมกระจายตัวอย่างกว้างขวางในสังคมโลก ทั้งในภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม และภาคท้องถิ่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงของสมาชิกสังคมโลกในกิจการซึ่งมีเป้าหมายร่วมกันหรือซึ่งกระทบต่อกันของสังคมโลก ส่งเสริมพัฒนาให้มีผู้เอื้อกระบวนการสร้างสันติหรือจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี (Peace building หรือ Conflict management facilitators) ให้มีมากขึ้นและกระจายอยู่ทั่วไปในสังคมโลก เป็นต้น

5. มีการติดตามกำกับผลของการบริหารสังคมโลก เช่น มีการตกลงตัวชี้วัดต่างๆ ในการติดตามและกำกับผลของการบริหารสังคมโลก ทั้งในระดับแต่ละประเทศและในระดับโลก มีการใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกันในเรื่องต่างๆ หรือในแง่มุมต่างๆอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการพัฒนาระบบตัวชี้วัดเองให้มีประโยชน์และมีพลังเพิ่มมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

8.1 การพัฒนา "ศาสตร์แห่งการบริหารสังคม"

จากข้อเขียนทั้งหมดข้างต้น คงจะเห็นแล้วว่า เราสามารถนำหลักการและกระบวนการบริหารโดยทั่วไป มาประยุกต์ใช้กับกรณี ชุมชน สังคม ของประเทศหนึ่งๆ และแม้แต่สังคมของโลกทั้งโลก และอย่างไรก็ตาม คนในแต่ละสังคม ย่อมมีความพยายามร่วมกันแม้มากบ้างน้อยบ้าง ในอันที่จะทำให้สังคมของคนดีขึ้น

จะเรียกความพยายามเช่นนี้ว่า เป็นความพยายามที่จะ "บริหารสังคม" ก็น่าจะได้
ดังนั้น จึง น่าศึกษาว่า

- คนในแต่ละสังคม ใช้ความพยายามอย่างไรกันบ้าง ในอันที่จะทำให้สังคมของตนดีขึ้น
- ความพยายามดังกล่าว ใช้หลักการ วิธีการ กระบวนการ ฯลฯ อย่างไร
- อาศัยโครงสร้างและกลไกอะไร อย่างไร
- มีการคิดค้น สร้างนวัตกรรม พัฒนา อะไรบ้าง
- ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ส่งผลกระทบต่อๆ ไปอย่างไร
- สังคมมีการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างไร
- ฯลฯ

ผลการศึกษาเช่นนี้ เมื่อประมวลสะสมและจัดเป็นระบบมากขึ้นๆ จะเป็นองค์ความรู้มหาศาลที่มีคุณค่า นำไปใช้ประโยชน์มากมาย
เราอาจเรียกองค์ความรู้นี้ว่า

"ศาสตร์แห่งการบริหารสังคม"

ในประมาณ 100 ปี (1 ศตวรรษ) ข้างหน้า คาดว่า "ศาสตร์แห่งการบริหารสังคม" น่าจะเป็นศาสตร์สำคัญสาขาหนึ่งที่มีการ

- ศึกษาวิจัย
- แลกเปลี่ยนเรียนรู้
- จัดการเรียนการสอน
- ผลิตเป็นเอกสารและสื่อเพื่อการเรียนรู้ในรูปแบบอื่นๆ
- ประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ
- ศึกษาเรียนรู้จากการประยุกต์ใช้
- คิดค้นนำเสนอรูปแบบหรือวิธีการบริหารสังคมในลักษณะต่างๆ
- และอื่นๆ

ทั้งหมดนี้ ควรจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อสังคมทุกสังคม
รวมทั้งสังคมไทยและสังคมโลก

.....

หมายเหตุผู้เขียน

บทความนี้เป็นสาระในการแสดง "ปาฐกถาป่วย อึ้งภากรณ์" ประจำปี 2546 ซึ่งผมรู้สึกเป็นเกียรติอย่างสูงที่ได้รับเชิญให้แสดงปาฐกถานี้ หากจะมีประโยชน์และคุณค่าใดๆ จากบทความและปาฐกถาดังกล่าว ผมขออุทิศแด่ท่าน อาจารย์ป่วย ผู้ซึ่งได้เป็นแรงบันดาลใจให้แก่ผมในหลายด้านหลายประการ รวมทั้งสาระหลายส่วนในบทความนี้

หากบทความนี้ จะมีส่วนแม้เพียงน้อยนิดในการช่วยให้สังคมไทยและสังคมโลกมุ่งเดินไปในเส้นทางสู่สันติสุขและสันติภาพอย่างถ้วนทั่วของคนในสังคม ผมคิดว่าคงจะสอดคล้องกับปณิธานและความพยายามอันสูงส่งที่ท่านอาจารย์ป่วยมีอยู่ตลอดชีวิต อันได้แก่ เส้นทางแห่ง "สันติประชาธรรม" นั่นเอง

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม

กุมภาพันธ์ 2546

พิมพ์ที่
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศูนย์รังสิต โทรศัพท์ 0-2564-3105 ถึง 11
ท่าพระจันทร์ โทรศัพท์ 0-2224-7357 ถึง 8
ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา นายธีรพงศ์ ประดิษฐ์กุล
พ.ศ. 2546